

Stanisław Ignacy Witkiewicz

Majka

Neukusni komad u dva čina s epilogom

1924.

Posvećen Mieczyslawu Szpakiewiczu¹

OSOBE

Janina Ugorska – matrona, 54 godine. Mršava, visoka. Sijeda kosa. Govori na dva načina: uobičajen – mlitav i važan te distingviraniji i površniji. Prvi (1), drugi (2).

Leon Ugorski – njezin sin. Zgodan brinet, 30 godina. Potpuno obrijan.

Zofia Plejtus – gospođica, 24 godine. Vrlo lijepa crnka.

Józefabarunica Krmack – Janinina sestra. Mršava stara gospođica, 65 godina.

Joachim Teletinowicz – direktor kazališta. Sijed. Mastan i crven. Brada i brkovi, 60 godina.

Apolinary Plejtus – Zofijin otac. Sijed. Brkovi kao u soma, 75 godina.

Antoni Mordel-Buski – sumnjiva individua. Brčići. Bez brade. Brinet, 35 godina.

Lucyna Beer – vrlo velika i vrlo lijepa dama, oko 40 godina. Semitski tip.

Nepoznata mlada osoba – 23 godine. Vrlo lijepa i vrlo slična Janini.

Nepoznati mladi muškarac – vrlo zgodan brinet s crnim brkovima. Glas – vrlo lijep bariton.

Glasiza scene – nalik na glas Nepoznatog.

Alfred grof de La Tréfouille – aristokratski dendi, 30 godina.

Wojciech de Pokorya-Mjechurewicz – tip bogatog zemljoposjednika i žuisera,² 32 godine.

Šestradnika – mračne njuške, bradate i obrijane.

Dorota – sluškinja, 40 godina.

U I. činu svi su apsolutno lešinasto blijedi, bez trunke boje. Usta crna, crvenilo crnkasto. Odjeća i scenografija samo i jedino u crno-bijelim tonovima. Jedina šarena stvar je vuneno pletivo koje plete Majka – može biti u sljedećim bojama: plava, ružičasta, žuta i svjetlonarančasta. S pojavom bojâ slijede posebne dodatne upute.

PRVI ČIN

Scena predstavlja manji salon spojen s blagovaonicom. Namještaj prilično jadan. Platnena sofa pod zidom ravno. Uz sofu stol, prekriven platnom s uzorkom. Za stolom sjedi Majka, sama, i plete pletivo u bojama: plavoj, ružičastoj, žutoj i svjetlonarančastoj. Prozor slijeva, vrata zdesna.

MAJKA (odlažući na trenutak pletivo i zagledajući se pred sebe. Polagano, otrovno) (1):

Podli vampir – uvgao se na oca. A možda sam nepravdna prema obojici – možda je moja greška što je on takav? Čime li sam zaslužila drukčiju egzistenciju, nego li ovu, koju imam? Jesam li napravila nešto iznimno? Ništa, ništa... Obična sam kokoš i ništa više. Ali, opet, zašto moram tako strašno patiti? O Bože! Moj život protječe kao odvratna san usporedo s mojim drugim, istinskim postojanjem, koje je umrlo. Sve si to moram osvjestiti. Možda mi to dade snagu da izdržim još gore stvari koje me čekaju. *(Iznenada počinje divljim glasom tultiti sljedeću pjesmicu.)*

Jednom ja bila sam lijepa, mlada,
Imala sam dušu, pa čak i tijelo,
No sve mi to bijaše premalo tada.
A sada ništa ne ostade cijelo!

Kakve li štete!

Kakve li štete!

(Broji.) Dug kod knjižara – 150, za knjige iz knjižnice – 50, soba – 200. I sve to za takozvano obrazovanje.

Kada li ću ja za sve to zaraditi ovim pletenjem? Idiot! Budala! Životni nesposobnjaković! Da se barem prihvati kakva korisniji posla! On nikada ništa dobro neće napisati. A ja? Slikala sam, imala sam veliki talent za glazbu, pisala sam nimalo loše novele... To što govorim nije nikakav psihički egzibicionizam – ovdje nema nikoga – sigurno. Ah – ta vječna samoća. I niotkuda ni riječi utjehe!

GLAS:

Ha, ha, ha, ha!

M a j k a n e obraća pažnju na G l a s.

MAJKA:

Ne znam zašto sam se sjetila njegova smijeha. Leon ima sličan smijeh, samo gori. Što je u onoga bio otvoreni zločin, u ovoga je sitna podlost, nešto gnjusno, zgaženo blistavom cipelom – ovome se samo rep vidi, ali meni je i to dovoljno... Oh – kako je on jadan, taj moj sin! Zašto ga od djetinjstva nisam hranila votkom? Bio bi barem tako malen poput onih japanskih psića koji još kao štenad ližu votku – a ne bi bio odvratno odraslo ništa. Kao patuljka, kretena mogla bih ga naprosto voljeti. Posve sam se poprostačila – ja, barunica von Krmack. Ali i Józia se poprostačila. Možda je besmislica, to s tim Krmackima s ck – možda smo mi naprosto obična krma, s malim k i bez c? A govore da se dobre rase čak i u najgorim uvjetima ne oprostačuju. *(Ponovno zavija.)*

Nada mnom visi prelijepa maska,
Vrag bez tijela u grijeh me mami,
Od skrivene žudnje sve u meni treska.
Ljubavnika imadoh, imadoh čak tri.

Da mu priznam? Ili ne? *(Ulazi Dorota.)* Doroto draga, molim, pristavite makarone u hladnoj vodi, na talijanski način, onako kako mladi gospodin voli. Tako je dobro biti majka i moći ugoditi sinčiću. Zar ne?

DOROTA:

U redu, presvijetla gospodo. I ja sam bila majka. Ali ja sam sretna – moj je sin poginuo u ratu.

MAJKA (2):

Marš! Marš! K makaronima! Ja sam svoga sina spasila od rata jer on mora izbaviti čitavo čovječanstvo. On je veliki mislilac, a pritom tako slabašan. Takvi ne mogu ginuti – trebala bi postojati specijalna komisija...

DOROTA *(prekida je):*

Opet ste previše pili, presvijetla gospodo, a osim toga, sigurno na tašte? Zar niste, presvijetla gospodo, mogli izdržati barem do večere?

MAJKA (1):

Ah...

Malodušno odmahuje rukom.

DOROTA:

Ja ne govorim protiv mladog gospodina. No ponekad je bolje imati lijepu uspomenu na sina nego ga imati živog i zdravog, ali ne i onakvog kakvim ga se htjelo vidjeti. Tko zna kakav bi bio moj Ferdek sada – u svojoj današnjoj maltretnosti? Bio je strašan huligan, a ovako barem znam da je junak, i šlus.

MAJKA (2) *(molećivo):*

Moja Doroto, zar ne vidite, zar ne osjećate da ja se mučim, očajno mučim. Ja više ne mogu raditi, a on – neprestance zauzet i tako dalek od mene, toliko viši od svega da ga ja više ne mogu podsjetiti, da ja više ne mogu... tim pletivom – o Bože! Čitava kuća... Oh, moje oči... postajem slijepa, meni je doktor do kraja života zabranio pletenje... Ah, Doroto, Doroto...

DOROTA:

Trebali ste ga tući dok je bio mlad. Sada, u našim teškim vremenima, takvi tako lažu, tako sve izlaguju iz same nutrine, tako olaguju sebe i rođenu majku, tako se ulaguju u sebe i u druge, da ga nitko, nikakva sila, ne može odlagati. Mora se dolagati do kraja. A neki se od njih još i skroz naskroz prelaguju – i to se događa.

GLAS:

Isto kao i ja. Ali ja sam bio dosljedan – ja se omiče nisam bojao. *(Pjeva.)*

I uspomena na Ugorskog sveta je sred zločinaca, I svak samo o njem mašta od prijestupnika-kinaca.

MAJKA (2):

Opet sam se sjetila svog muža. Bila je to naprosto strašna mezalijansa. I Bog me zato kaznio. Bog ne voli mezalijanse. Znate li, Doroto, da je moj muž stradao na vješalima u Castel del Assucaru, u Brazilu, kao riječni bandit. Odlazio je u nevjerovatno riskantne pohode... ali ostavimo to. Jedno mu valja priznati: imao je čudesan bariton, bio je lijep i hrabar, imao je mašte. A iznad svega nikada nije imao griznju savjesti. Bio je istinski vitež fortune – *un vrai chevalier de fortune.*

DOROTA:

No idem sad u kuhinju jer poslije ćete se stidjeti što ste se suviše povjerali. Samo jedno: ne bi li presvijetla gospođa prestala tako piti?

MAJKA (2):

Ne – pit ću – to je jedina stvar koja mi je preostala. Ali on ne zna za to. Uzimam i morfij, ali relativno rijetko. To je postotak od zarade koji sam uzela za sebe. Ovo posljednje govorim Vam u najstrožoj diskreciji. A zapravo, negdje duboko oduševljava me taj život bez ikakva smisla – to bezgranično posvećenje u bezdanoj običnosti koju tako neizmjerljivo volim. Volim svaki kutak, svako zrnce prašine, svaki končić. Ja sebe u tome volim, moja Doroto. Ja sebe gonim kao vlastitu malu sestricu sred gredica rezeda i heliotropa – to nije normalna ljubav prema svijetu – to je taj odvratni izvrnuti egoizam. I on ga ima, ali ga ne izvrće. U dubini duše on sve mrzi, uključujući i mene. Ja sam ga othranila jer je htio umrijeti od gladi, siročje. Do sedme godine života bio je suh kao trska. O – imao je ovakav vrtić (*rukom pokazuje praveći kružić od palca i kažiprsta*). Ja volim sebe u njemu, a možda ga volim još i više zato što je takva mala svinja – ja ga zato tako žalim da mi srce puca. To su protuslovlja osjećaja što prelaze mjeru, prelaze ljudsku snagu. I on osjeća isto – ja ga poznajem. A od protuslovlja osjećaja gori je samo njihov teret – kada netko nekoga zajaši svom težinom i svali ga, i na kraju zgazi. To je njegova muka – moća sina. Ja sve to razumijem, ali nisam u stanju da mu bilo kako olakšam – štoviše, mimo volje činim sve da mu bude još teže. I znam da moju smrt neće izdržati. A možda mi se to samo čini? Možda degenerično dijete ništa ne osjeća i ja se uzaludno mučim? Ali što se to koga tiče? Jer sva ta njegova učenost je besmislica, čisti „žmukleraj“, kako govori Dorota. To ne razumije nitko, a kako se čini, ni on sam. On je jedna nula sa zrcem nekakva talentića... A možda ga ne razumijem? Možda je to veliki mudrac? Moj Bože! Kako je lijepo uređen čak i najpodliji život, kako se svuda vidi ta Tvoja briga za Tvoju vlastitu slavu!

Plače.

DOROTA:

Je – nalila se danas presvijetla gospođa kao nebeski stvor.

Zvono, *D o r o t a* ide otvoriti. *Ulazi L e o n.*

LEON:

Što je to? Majčica plače? Opet nervni napadajčić? (*Sjeda pored nje i grli je.*) Najdraža moja, a tako sam baš danas htio da majčica bude potpuno mirna i normalna, bez ikakve preosjetljivosti.

MAJKA (*jeca, ali se svladava*):

Dobro, dobro, Leončiću. Odmah ću se smiriti. Pa ti znaš da bih ja za tebe sve, sve... Da nema tebe, ne bih živjela ni jednoga trenutka ... Na kraju sam svojih snaga...

LEON:

Da, da. Ali zašto me odmah pritišćeš svom veličinom svoga žrtvovanja? Bolje ti je da se zamisliš što bi radila da nisi moja majka, da ne moraš stalno plesti ta pletiva, da možeš čitav dan raditi ono što želiš. Ne bi li radila upravo isto to i s isto takvom ustrajnošću? Umjesto ovog pletiva mogla bi dati na prodaju nekakav ornat, nekakve čarape za sirotinju – što mu ga ja znam? Nije li istina?

MAJKA:

Istina, istina, najdraži moj. Reci mi sada zašto si htio da danas budem mirna? Moram li se pripremiti za kakvu lošu vijest?

LEON:

Pretpostavljam da ne. Znaš kako uzasno dekoncentrirajuće djeluju na moj um sve te takozvane „moje žene“. Odlučio sam prekinuti posljednjih pet ljubavnih veza koje su mi se tako čudno ispreplele i oženiti se nekim iz posve druge psihičke sfere. Ugorowski, sin neostvarenog stolara i pjevača, može si dopustiti određenu megalijansu – makar i psihičku. Uostalom, drukčiju megalijansu teško bi mi bilo ostvariti. Pa čak – uzmemo li u obzir takozvanu žensku, a ne mušku liniju – u nedostatku boljega i s motrišta *Almanacha de Gothe*³ to je...

MAJKA:

Leončiću!

LEON:

Ali ja sam se šalio. Ne znam jesu li Krmackovi, sa ck, tamo zabilježeni, i ništa me se to ne tiče...

MAJKA:

Ma sigurno. Šteta što sam tu krasnu knjigu prodala kad si još bio mali. Čast precima...

LEON (*ironično*):

Da – posebno se moj otac štuje u ovoj kući. No svejedno: mislim da nećeš praviti nepotrebne teškoće. Nek se tombak veže sa slitinom tombaka i zlata. Ona je ovdje, čeka, u onoj slastičarnici slijeva. No majčice?

MAJKA (*nakon kratke stanke*):

Neukusan si. Je li... je li bogata?

LEON (*kolebajući se*):

Prije svega, svi smo neukusni, i ti mama, također. Ne, nije bogata – zapravo ne posjeduje ništa. Vrlo je loše odgojena, ima groznu društvenu formu i ništa joj se ne da raditi. Čak nije niti moj tip. Sjećaš li se što je govorio moj pokojni ujak: „Nikada se ne ženi svojim tipom – svaka imalo ljepša djevojčica te vrste na ulici omrnut će ti ženu.“ Ali Zosia je lijepa i, unatoč tome što ne bi trebalo biti tako, ludo mi se sviđa. Navodno su takve kombinacije najdublje.

MAJKA:

I najopasnije...

LEON:

Je – ne govorimo o opasnostima te vrste – ima na horizontu i gorih. Osim toga, ona boluje od potpune životne bezvoljnosti – što je čudno u tako iskonske osobe. Sjajno sam iskombinirao te osobine – zar ne? Isplatit će se u drugoj sferi. To je savršeni antidot za moj intelektualni umor. Ti misliš da ja ništa ne radim? I p r e v i š e sam radio – sada dolazim do konačnih zaključaka. Ali moja djevojka ima jednu vrlinu: shvaća sve što god joj govorim ili čitam. Poznajemo se tek nekoliko dana – još joj nisam izložio svoje osnovne ideje.

MAJKA:

Upravo to: to je osnovno – ja te ne shvaćam – znam. Dakle, još se jedan teret svaljuje na mene. Zar ti ne vidiš da ja više zaista ne mogu – ostacima snage...

LEON:

Samo godinu, najviše dvije. Znaš, mama, da prema novcu gajim nekakvu nenormalnu ambiciju. Samo jednu stvar ne bih mogao napraviti, a to je bogato se oženiti. U takvim uvjetima bio bih u stanju zbog bilo kakve gluposti zauvijek prekinuti sa svojom ženom.

MAJKA:

Da – tu ambiciju ne gajiš samo prema meni. Sa mnom nećeš prekinuti zbog bilo čega.

LEON:

Zar ti nisi moja majka?

MAJKA:

Ponekad više zaista ne znam tko sam: majka sam od kuhinje, pletiva, brisanja prašine i krpanja posteljine, ali...

LEON:

Ah! Tako sam htio da bar jednom izbjegnemo te neugodne razgovore – bar jedne večeri... Trebaš biti anđeo da ne pobjesniš!

MAJKA:

Za tebe je to neugodan razgovor, a za mene čitav moj život čiji teret...

LEON:

Ah, dosta, zaboga! Jedna jedina večer u miru! (*Mijenja temu.*) Mislim da ću za godinu, možda za devet mjeseci već biti profesor u vlastitoj školi koju namjeravam osnovati...

MAJKA:

I to samo tako, bez doktorata, bez docenture, a prije svega, bez veza? Ne pretjeruješ li ti ponekad, dragi moj?

LEON:

Opet mi želite oduzeti hrabrost, kao onda s onim otkrićem načela logizacije svekolikog znanja, ne samo osnova matematike. A sada već iks ljudi piše o istom i koriste će moju metodu. Koliko se samo puta to isto dogodilo u mojem djetinjstvu.

MAJKA:

Ja znam – ja sve kvarim. A za tu rezignaciju od svega dajem ti zauzvrat samo jedno uzdržavanje. No kakvu to vrijednost može imati za tebe?

LEON:

Možda biste više željeli da odmah postanem svodnik ili špijun? To su profesije koje ne zahtijevaju pripremu i nisu intelektualno iscrpljujuće.

MAJKA:

Ne govoriš li ti bespotrebno neugodne stvari? Zar ti ne shvaćaš da ti ja želim otvoriti oči za ono što jest? Jesi li se ti ikada zamislio nad onim što ćeš biti kad mene iznenada više ne bude?

LEON:

Mislio sam. I u tom slučaju samo me Zosia može spa-

siti od samoubojstva. Jer ti samo jedno ne shvaćaš, da ja tebe uistinu volim i da do sada nisam vidio život pred sobom bez tebe. Čak i moje koncepcije...

MAJKA:

Ostavi na trenutak te svoje koncepcije. Tebi se čini da ti imaš osjećaje – no ti si samo sentimentaln. Pod-sjećanje na moju moguću smrt izaziva u tebi viđenje samo jedne stvari: tvog samoubojstva do kojega, uostalom, nikada neće doći jer si zapravo kukavica.

LEON:

Ako je tako, to je tvoja krivica što si me takva odgojila.

MAJKA:

Bio si tako slabašan... Ah, što ja govorim. Općenito, to kako mi govorimo uistinu je odvratno.

LEON:

Upravo to, vrtimo se u krug. Nije li bolje ostaviti se tih razgovora i prihvatiti život takvim kakav jest?

MAJKA:

No da – to znači isisati nesretnu majku sve dok ne crkne kao izrađena stoka. Znam, znam – ti to zoveš tragizacija. Logizacija – tragizacija. Ti logiziraš znanje o ljudskoj budućnosti, ja tragiziram znanje o sebi samoj i o tebi.

LEON:

I što preostaje nakon ovakva razgovora? Jedini mogući zaključak je sljedeći: da odbacim svoj istinski rad i počnem zarađivati na posve besmislen način.

MAJKA:

Ah, Leončiću, zar ti misliš da sam ja zaista takva kakva sam sada dok s tobom razgovaram?

LEON (*grleći je*):

Znam, znam sve – nisam ja takva svinja kakvom me smatraš. I sve će još biti tako dobro!

MAJKA:

Ja samo jednu stvar ne želim: da ti ne zavaravaš samoga sebe. Možda ne razumijem taj tvoj rad, ali ne vjerujem u njega. Ti uopće ne shvaćaš život. Ja te od njega štitim kao oklop. I plašim se da ne doživiš onaj trenutak u kojemu ćeš spoznati da sam sav tvoj život ja, i nitko, i ništa više.

LEON:

Misliš li ti da ja to ne znam? Zato sam govorio o samoubojstvu.

MAJKA:

Kad bi to znao, ne samo da ne bi govorio o samoubojstvu – ti to ne bi ni pomislio.

LEON:

Da – tada ne bih od tebe čuo tu odvratnu istinu da sam kukavica – ako je to uopće istina.

MAJKA:

Ne – ti ćeš uspuzati na kakav vrh, ti čak možeš imati i dvoboj – samo da mi ne daš mira – ali to nije to, nije to...

LEON:

Znam: ja nemam hrabrosti postati radnik ili poštanski činovnik – o tome se radi. To su ti naši razgovori – u svojoj otvorenosti nisu čak ni tragični. Nije li bolje da pozovemo Zosiju?

MAJKA:

Tako se bojim, tako se strašno bojim da ću je morati mrziti.

LEON:

Bojim se nečeg drugog – toga da ćeš me, kad je upoznaš, do kraja prestati poštivati, pa čak i voljeti. Osim te njezine lijenosti i bezobzirnosti, to je divno biće. Odmah ću je dovesti.

Izlazi.

MAJKA (*za sebe*):

Moj Bože! Opet isto. Zaklela sam se da mu više nikada neću sve to govoriti – i ništa: morala sam, morala... O, strašna muko iznutra iznuđenih činova pred kojima se s užasom previja sva ta naša glupa, tobože ljudska prevlaka, bijedna maska na stočnom maskenbalu koji je društveni život, od francuske revolucije počevši. On ipak ima pravo, ta beštija. (*Ulazi Dorota i pristavlja stol.*) Gdje li je čitav moj odgoj, gdje je čitava moja tobože aristokratska profinjnost? Pa ipak, valja se usredotočiti na posljednju borbu i biti iznova sobom. (*Drugačijim tonom.*) Moja Doroto, molim Vas, dajte mi moju crnu kapicu.

Dorota pruža kapicu. Majka se krevelji sama sebi pred zrcalom zdesna. Zvono. Majka sjeda onemoćala. Dorota ide otvoriti. Ulaze Zofia i Leon.

LEON:

Majčice, ovo je moja zaručnica, gospođica Zofia Plejtus – jedina žena koju bez unutarnje disonance možemo primiti u naš dom.

Dorota dalje pristavlja stol.

MAJKA:

U mojom domu. (*Ustaje.*) Dobra večer, gospođo. (*Zofia joj želi poljubiti ruku.*) O, ne treba; naši će se odnosi sami srediti – bez prisile.

LEON:

Moja se majka ponekad voli prikazati gorom nego što jest. Ne obraćajte pažnju na to, gospođice Zofia. Od danas ćete jesti kod nas, zajedno sa svojim ocem. (*Majci.*) Gospodin otac bivši je stolar, isto kao i moj otac.

MAJKA:

Leončiću, tvoj je otac bio pjevač. (*Zofiji.*) Budući da imate namjeru jesti kod nas zajedno s čitavom obitelji, bolje je da odmah saznate čitavu istinu.

LEON:

Samo nemojmo započinjati nekakve drame à la Ibsen, s takozvanom tragedijom strukâ i manjkavosti tih struka. Bolje je da bude tragedija hladnih juha i sokova od skuhanâ mesa à la Strindberg.

MAJKA:

Tako ti svemu umanjuješ vrijednost. S Ibsenom i Strindbergom postupaš jednako kao i sa mnom. Što li je genijalnije od *Sablasne sonate* Augusta Strindberga? No ostavimo to. Dakle, moja Zosjo – mogu li te tako zvati?

ZOFIA (*stidljivo*):

Gospodin Leon i ja još smo na vi. Zaručili smo se prije pola sata.

LEON (*razuzdano*):

Glupost – cijela je vječnost pred nama. Od ovoga se trenutka počinjemo tikati...

MAJKA (*Leonu*):

Ne budi neukusan. Nije riječ o formi. (*Zofiji.*) Vi se volite? (*Stanka. Dorota tiho izlazi.*) Ne? Dakle, isto kao i prema meni. On me ne voli – on nikoga ne voli. On samo govori da je vezan uz svoje ideje, no ni to nije sigurno.

ZOFIA: A Vi ga volite?

Teška stanika.

MAJKA (*gluho*):

Ne znam. Znam samo da kad bi umro, ne bih mogla...

LEON:

Čemu te velike riječi i veliki problemi? Bura u kanti s pomijama.

MAJKA:

Vulgaran si. Kako se ne sramiš pred gospođom?

LEON:

Ah – sve mi to već dosadauje. Postoje stoput važnije stvari od toga volimo li se, ili ne. Život se može stvarati i bez rješavanja tih prividno velikih malograđanskih problemčića...

Svi sjedaju.

MAJKA:

Ipak, materijalno...

LEON:

Ne bismo li mogli ipak ostati samo u čisto psihičkoj sferi?

MAJKA:

Ne, ne – sve se to isprepleće u jednu cjelinu. Hladna juha i pospremanje sobe – sad imam sluškinju, ali moje oči...

LEON (*trgnuvši se*):

Bože, Bože! Poludjet ću, valjda!

MAJKA:

Valjda – to je vrlo karakteristično.

ZOFIA (*ustaje i polaže Leonu ruku na glavu*):

Smiri se, Leončiću.

Leon mlohavi i sjeda. I Zofia sjeda.

LEON:

Da – stigli smo do toga da ne znamo više volimo li se ili ne, premda ne bismo mogli živjeti bez sebe. Ima li ičega gorega? Otvoreno ću Vam reći: ona kaže da sam ja vampir – a sad je stigao i drugi vampir: Zosia, i treći: njezin otac – dajte vampira koliko je potrebno da bih postojao jer ja opravdavam Vaše postojanje.

ZOFIA:

A – to više ne razumijem. Ne ljuti se, Leončiću.

MAJKA:

Odvratno je to što govori!

LEON:

Nimalo. Jedino je meni pala na pamet genijalna ideja. Vi ne znate: mogao sam biti stvaratelj u trima vrstama umjetnosti: svirao sam, slikao i pisao. Mogao sam biti

i običan realistički zanatlija u tim istim fahovima: realističko mazalo, kopist nedostižne prirode, mondeni istraživač novih emocionalnih drhtaja za histerične žene u glazbi, i pisac – to jest onaj tko sve uspijeva opisati, i tako steći novac. Mogao sam biti i istinski umjetnik u kazališnim komadima, znači onaj tko stvara formalne koncepcije, pa čak i po cijenu deformacije. Mogao sam biti prihvaćen ili ne – to je već drugo pitanje – no mogao sam biti i prevarant što špekulira na propasti umjetnosti općenito, šakal što obiljuje ostatke tuđih zdjelica, i s tim bih sigurno zaradio novac – ali nisam htio! Moje ambicije sežu dalje od svega toga.

MAJKA:

Uvijek si bio diletant, a diletant ne može imati istinske ambicije.

LEON:

Griješiš, mama; biti danas diletant, to katkad znači više – katkad, kažem – nego specijalist što se vrti u krug s klapnama na očima. Danas i u umjetnosti postoje specijalisti, ne samo u znanosti, ali nema genija te veličine kao što je bio Leonardo da Vinci, niti ga može biti. Krivica za to leži u procvatu svih tih sfera, u nemogućnosti obuhvaćanja cjeline. No osim toga ugasila se i sama moć individualnosti kao takve, i ne samo da nam se tako čini u kontekstu današnjeg razvoja društva. I znate gdje se još može biti dobrim diletantom? – u povijesti i poukama za budućnost koje iz nje možete izvući. Reći ćete da ja na tome rastem u vlastitim očima, da se sam umjetno uzdižem. Slažem se: moj je život jedan i neponovljiv kao i svaki drugi, ja ga proživljavam, a ne netko drugi, ili kolektiv...

ZOFIA:

Brlbljaš gluposti, Leončiću – to su banalnosti.

LEON:

Pričekaj, možda ti se samo tako čini. Onima koji nisu specijalisti temelji logike mogu izgledati kao kakva besmislena glupost, tvrdoglavo ponavljanje da je A jednako A. Ja se ne prepuštam padu po liniji manjeg otpora – ja svoj život nastojim proživjeti na najvišoj razini koju mi je namijenila sudbina i koju moram ispuniti – najzad, netko se morao žrtvovati da bi napravio ono što sam napravio ja – baš kao što se Juda morao

žrtvovati da bi prodao Krista – inače ne bi bilo izbjavljenja.

ZOFIA:

Ali koja je tvoja ideja, Leončiću? Daj nam to jednom detaljno protumači.

MAJKA:

Govorio mi je to već tisuću puta. Ništa ne razumijem. Neka ti protumači, moja Zosia. Ja se idem pozabaviti večerom.

Izlazi.

LEON:

Danas sam, u tajnosti od vas, imao prvo predavanje. Pa ipak, pobjegao sam prije diskusije. To je moj start: ne uspije li, za mnogo, mnogo godina bit ću mrtav i opet me čeka takozvano isisavanje rada moje majke.

ZOFIA:

Ostavi već jednom tu majku. Ti sam sebe najviše isisavaš grižnjom savjesti.

LEON (*govori sa sve većim oduševljenjem*):

Imaš pravo; dakle, moja je ideja jednostavna kao žica. Činjenica je da se čovječanstvo sve više degrengolira. Umjetnost je propala i neka joj kraj bude lagan – i bez nje se može sasvim dobro. S religijom je svršeno, filozofija ždere vlastita crijeva, i ona će završiti samoubojstvom. Kraj individue koju je zaklalo društvo – danas je banalna stvar. Kako preokrenuti taj prividno nereverzibilni proces podruštvljenja u kojemu nestaje sve što je veliko, što ima vezu s Beskonačnošću, s Tajnom postojanja?

ZOFIA:

To se preokrenuti ne da.

LEON:

Baš naprotiv, da se. Ali ne obnovom rase nadljudi – to je glupost onog odvratnog umnog impotentna Nietzschea – i ne tlapnjama o općoj sreći u kojoj će svi dobri ljudi imati vremena za sve – oni će možda i imati vremena, ali bit će to drukčiji ljudi, ili prije mehanizirana stoka, što naši naivni sanjari ne razumiju; i ne umjetnim obnavljanjem religije uz pomoć fabriciranja novih mitova – to je glupost posljednjih povijesnih beba naše epohe. Sve su to oblici zatvaranja očiju pred čudovišnošću činjenice da mi nestajemo. Odvratno! Dovraga, ako nam je već dan taj intelekt koji je

prema Spengleru simptom propasti, valjda nam je dan zbog nečega, ne samo za to da bismo osvijestili svoju propast, i ništa više. Taj isti intelekt može postati nečim stvaralačkim i preokrenuti konačnu katastrofu.

ZOFIA:

To su praznorječiva obećanja. Ni sam ne znaš kako to napraviti.

LEON:

Znam kako započeti. Dakle, prije svega ne skrivati glavu pod krilo, nego pogledati istini u oči i upravo tim danas prezrenim intelektom odbaciti povijesnu istinu koja se na nas obrušava: sivilo, mehanizacija, podla močvara društvene savršenosti. Zato što se pokazalo da je intelekt simptom dekadencije – zato postati anti-intelektualac, umjetni glupan, brbljavac à la Bergson? A ne! Baš suprotno: sve to osvijestiti do posljednjih granica, i ne samo sebi, nego i drugima. Paklenski težak zadatak: osvijestiti široke mase da slobodan, prirodni društveni razvoj prijeti propašću. Trebat će osnovati specijalne institute za tu vrstu spoznaje i stvoriti različite stupnjeve njezine popularnosti. Akcija mora biti skupna, u golemima razmjerima. I ako se milijarda ljudi svjesno suprotstavi propasti, propasti neće biti. Opću svijest čitavih klasa, čitavih društava, organizirati tako da ta kolektivna propast naprosto ne nastupi, osim među mravima.

ZOFIA:

Nikako ne vidim točku u kojoj bi se ta misao mogla prikvačiti o realnost...

LEON:

Čekaj: nas ubija socijalni instinkt – okrenuti ga protiv njega samog – upravo zato imamo organizaciju kolektiva da se ne damo i da ubijemo u njoj ono što je za individuu štetno. Umjesto da gomile zaludujemo utopijama državnog socijalizma i odvratnom stvarnošću sindikalizma i kooperativa – valja u tom cilju iskoristiti već postignutu društvenu organizaciju kako bismo svakoga uvjerili u opasnost od njezina daljnjeg razvoja. Ako svatko bude mislio kao što ja mislim, već samim tim društvo neće uspjeti prerasti osobnost. Za to nam trebaju obrazovne organizacije, za to nam treba društvena disciplina, da bismo to mogli učiniti, a onda će se, možda i pri takvom kolektiviziranom sta-

nju čovječanstva, ukazati nove, nepoznate perspektive. U svakom slučaju, u koncepciji opće sreće naših jadnih idealističkih kukavica nema novih mogućnosti – postoji samo mrak mehaniziranog sivila. Da – s individuom je općenito svršeno. Moгуće je da sam upravo ja jedan jedini pojedinac od kojega će započeti zakokret prema naprijed, uistinu naprijed, a ne propast u provaliju životinjske egzistencije pod maskom visokih općeljudskih ideala. To mora biti kolektivni čin osvještavanja u ludim razmjerima. Stanje uzajamnog anti-društvenog odgovaranja individua koje će stvoriti mora nadilaziti silu društvenog prijanjanja. A onda ćemo vidjeti!

ZOFIA:

Oh – da nam je to vidjeti! Kad bi se ta ideja dala provesti bilo bi to zaista nešto veliko.

LEON:

Shvati da tu nijedan čovjek ni skupina ne mogu biti dovoljni. Tek čitavo čovječanstvo osvijesteno na taj način moglo bi stvoriti društvenu atmosferu u kojoj će moći nastati individue novog tipa jer će nova biti ta atmosfera kakve nije bilo od stvaranja svijeta. Nije to nikakva dosadašnja mlitavo demokratska organizacija takozvane „inteligencije“ – mlitava demokratizacija utjelovljenje je laži – ona priječi da se istini pogleda u oči, premda bi tek ovo posljednje, i to masovno, stvorilo novo kolektivno stanje u kojemu govorim.

ZOFIA:

Ali ako to ne uspije? Što onda?

LEON:

Nemamo što izgubiti. Možda je to fikcija, ali je jedina koju još vrijedi iskušati. U svakom slučaju tamo, kuda mi sada idemo, kuda nas vuku slijepa društvene sile, naime, prema konačnoj mehanizaciji i pretvaranju u ovce – nema pred nama ničega. Golemi posao valja obaviti – treba iz ničega isklesati osnove novih mogućnosti, koje su bezbrojne. Najpaklenija transformacija kakva se može zamisliti. No zato prije svega mora nastupiti dematerijalizacija socijalizma kao prvi stupanj – stvar prividno neizvediva, no ipak nužna. Ne rušiti društvo i ne stvarati lude à la Nietzsche, tek koristeći društvene sile stvoriti društvo, a ne individualne mogućnosti za nastanak novog čovječanstva. Osim

toga, sva druga fizička sredstva preporoda mogu se i dalje potencirati. No mi težimo produkciji zdravih automata, sto put tragičnijih u svom automatizmu od kukaca – jer mi smo sve to imali i izgubili!

Pada iscrpljen na stolici.

ZOFIA:

Da – razumijem. Strašno si me izmučio. To je nesporno velika ideja. No reći ću ti jedno: radiš li to iz ljubavi prema čovječanstvu?

LEON:

Ne – ja čovječanstvo mrzim. Stidim se što sam čovjek. No u naša vremena nastupila je disocijacija ideje danog čovjeka od njegove etičke vrijednosti. Danas prorok može biti svinja – ne zvuči baš ugodno, ali je činjenica. Uostalom, svinja za sada nisam, unatoč svoj toj mržnji prema ljudima – ja mrzim današnje ljude. No shvati, unatoč tome ipak ne znam da li bih jednom želio biti čak i egipatski faraon, zato što je i faraon – s motrišta tragične čudovišnosti društvenog razvoja – za mene isto takva luda kao i poglavica Papuanaca – njegov stari relikv u malom, ili kao nekakav današnji Wilhelm II. i Ludendorff⁴ – Nietzscheovi ljudi. Jednako je tako za mene odvratna sva ta naša polovična, lažljiva demokracija, kao i svjesno požitivanje koje se nalazi u osnovi komunizma i sindikalizma. No rezultat je poznat – samo kreten može to ne vidjeti – dok ovo o čemu govorim sadrži mogućnosti novog horizonta, nepredvidivo je, dakle, vrijedno pokušaja. Svoju vjeru zasnivam na činjenici da je Tajna postojanja neistražena i da se ne može bez ostatka smjestiti ni u kakav pojmovni sustav.

ZOFIA:

I tko si ti u svemu tome?

LEON :

Mogu biti polaznom točkom vala svjetskih događaja. To mi je dovoljno. Uostalom, možda i nisam sâm, možda takvih, koji tako misle, ima mnoštvo. No započeti to na veliko, i prije svega sve to samome sebi jasno formulirati nije baš ugodno – više se vole varavati.

ZOFIA:

Ali za to je potrebna strašna okrutnost u odnosu na sve dosadašnje ideale, za to treba da svi ljudi budu

tako mudri ili, bolje rečeno, da budu ludaci poput tebe – a zapravo organizirani kolektiv takvih ludaka.

LEON:

Imaš pravo – vidim da me razumiješ. Pomoći ćeš mi u agitaciji – u takvoj pustolovini žena može biti vrlo korisna.

ZOFIA:

Znaš, preda mnom se otvorio nekakav nov unutarnji prostor. Vjerojatno sam ipak zaljubljena u tebe. Sada, dok si to govorio, jako si mi se svidio. No možda je riječ o istom narkotiku uz čiju pomoć ti proživljavaš svoj život neuspjela umjetnika, poput mene sa svojim životom neuspjele trećerazredne kokote – jer ne znam da li bih mogla biti hetera prve klase.

LEON:

Što? Je li to nešto novo?

ZOFIA:

Možda, da me nisi jučer sreo, danas bih se prodala bilo kome. Ja ne umijem i ne želim raditi normalno. Međutim, to nije rad, nego svojevrsna artistska improvizacija.

LEON:

Vampiri! Privremeno ćemo se svaliti na leđa moje majke. Ona će to odraditi svojim pletivom – to je odvratno. No ni za što drugo nemam vremena. To što sam smislio zahtijevalo je golemu pripremu, samoću, ludo prividno besposličarenje i razmišljanje – beskraino poniranje u misao. Sve dok najzad nije dozrijelo za eksploziju. Ja sam poput kakva naboja visoke marke eksplozivnosti, što mirno leži na livadi. No za sada još nema topova i nema nikoga da me ispali. Sâm to ne uspijevam – moram imati ljude.

ZOFIA:

I ja želim da me ispale s tobom.

LEON:

Usput, mislio sam da ćeš početi pomagati majci u poslu.

ZOFIA:

Nikada – na to me nećeš uloviti. Mogu te napustiti i sama raditi na tvojoj ideji kao ulična djevojčica.

LEON:

Dobro, dobro – možda se to nekako sredi.

Ulaze M a j k a i D o r o t a ; služe večeru.

MAJKA:

No i što, Zosia? Pa to je fikcija, posve lišena realnih osnova. Zar ne? Bolje bi bilo da se prihvati nekakva posla. Oboje biste mogli zauzeti kakav položaj.

LEON (Zoffij):

Vidiš?

ZOFIA:

Ne, mama – mogu li vas tako zvati?

MAJKA:

Samo izvoli, dijete moje. Ja sam materijalna majka. U duhovnom smislu Leon je posve na oca. Samo što još nije bio zločinac.

ZOFIA i LEON:

Kako to?

MAJKA:

Aha – dakle ta senzacija ipak ostavlja na vas određeni dojam.

LEON:

Mama, izražavajte se jasno.

MAJKA:

Tvoj je otac poginuo u Brazilu, u Parani, na vješalima. Pobjegla sam odatle i odgojila te ovdje, na svoju nesreću. Poslije sam imala još tri ljubavnika.

LEON:

A, kako je to divno! I Vi ste to čuvali kao posljednji adut sve do dana mojih zaruka! S kojim ciljem? To je čudeno! I što ti kažeš na to, Zosia? Možda želiš sve prekinuti?

ZOFIA:

Znaš – bit ću otvorena – da sam za to saznala prije tvojih idejnih ispovijedi, možda bih i prekinula. No sada – ne. (Majci.) Znate, mama: Čini mi se da ja volim Leona, ali raditi zbog njega neću – radit ću s njim. Bit ću vampir. Prvi ću put u životu biti sobom.

MAJKA:

Da – jadno dijete! On je već ovladao tobom. Nimalo te ne žalim. Možda će se to s vremenom promijeniti. U međuvremenu sjednimo za večeru.

ZOFIA:

Ah – sve to nije t o – ja sam mislila...

LEON:

Ah – ništa više ne govori. Sjednimo za večeru i progutajmo je nakon svega. Još jedno: zar vi ne razumijete

– prvi put mi je to palo na pamet – ja nemam iluzija: ti si strašna žena, Zosjo...

MAJKA:

Leon! Ta nesretna poludjela...

LEON:

Molim, slušajte. Zar vi ne razumijete da sam ja taj koji vašim postojanjima daje viši smisao? – Samo ja! Jedino što Vi, mama, to nikada nećete shvatiti. Da mene obje biste bile obični proizvodi malograđanskog, bezdušnog života, tragičnog jedino u njegovoj neizmjerne maloci i plitkoći. Ja sve to osvjetljavaam drukčijim svjetlom višega reda i potenciram pozadinu tragedije hladne juhe i majčinih bolesnih očiju, i njezinih ruku izmučenih kukičanjem. Ja sam onaj koji tome daje duboki smisao. Ah! Ona to nikada neće shvatiti! Čak i ako je moja ideja glupost, velik sam kao vampir – a one?! Zosia možda jest velika kao maleni vampirić koji se prisaisao sa strane. Bez mene bili bismo jednom od stotina tisuća uništenih obitelji, s mezalijansom, sinom zločinca, barunicom (Zoffij) – jer trebaš znati da je mama iz kuće von Krmack, sa ck, a ne obični krmak, kakvim bi se mogao činiti – rod poznat još u XI. stoljeću s rijeke Rhône. Ha, ha! I ja sam pomalo snob, ali veseli me i to što je moj tata visio – snob sam višega reda. Posve namjerno izgovarom brutalne svinjarije.

ZOFIA (*postidena i zadovoljna*):

Nisam znala... To je čudeno...

Ne zna što bi rekla.

LEON:

O, vidite, mama: Zosia se raduje što ima svekrvu barunicu i što sam ja plemenitog roda, premda napola...

Zvoni. Stanka. D o r o t a izlazi i odmah se vraća.

DOROTA:

Nekakav gospodin želi s Vama razgovarati.

LEON:

Pozovite ga na večeru! I poslužite votku.

D o r o t a izlazi.

MAJKA:

Leone!

LEON:

No ništa – ima za sve dovoljno. Osjećam da je isisa-

vanje moje majke naprosto moja obveza – kao takva, naime, isisana s moje strane, prijeći će u povijest. (Ulazi direktor *Teletinowicz*.) A – to ste Vi, gospodine direktore! Gospodin direktor Teletinowicz, direktor kazališta Iluzjon, koji mi je ustupio dvoranu za današnje predavanje. Mama, morat ćete doplatiti – prodana je tek polovica mjesta. Nisam vam rekao da sam danas imao prvo predavanje u životu. Moja majka, moja zaručnica, gospođica Plejtus.

TELETINOWICZ (pozdravljajući gospođe):

Ah, gospodine, stvar je još gora. Bila je diskusija. Vi ste pobjegli. Paklenska stvar.

LEON:

Tim bolje za reklamu.

TELETINOWICZ:

Ne, gospodine, to je vaš *finish*. Policija vas želi uhititi. Polovica stolica uništena, svjetiljke porazbijane, potpuno demoliranje. To košta, gospodine – to košta.

MAJKA (ironično):

Nije to ništa, gospodine direktore. Platit ću svojim platenjem. O – upravo završavam krasan džemper. Sjednite. Leon će rado podijeliti svoju porciju s Vama. Ja mogu uopće ne jesti jer mi teško pada prije spavanja.

TELETINOWICZ:

Ah, hvala – svratio sam samo na trenutak. (Leonu.) Zna: osjećam da ste pomalo u pravu, ali s druge Vas strane baš i ne razumijem. No nitko Vas u dvorani nije razumio: najveći intelektualci grada – imali su besplatne ulaznice – jedva sam ih dovukao. Nitko ništa ne razumije: osuđuju Vas zbog potpune besmislice. Zna, ni sâm ne znam... Naprosto su se strašno na Vas naljutili. Govore da namjeravate uništiti sve dosadnije ideale, da je to truli pesimizam i potpuna misaona anarhija – i još gore: da je to nihilizam degeneriranog buržuja. Drugi govore da je to gore od komunizma. Ni sam više ne znam.

LEON:

Dakle, stvarne diskusije nije bilo?

TELETINOWICZ:

Bilo je formalne stvarne tučnjave. Dovedi ste dvojicu svojih sljedbenika – odvrtni tipovi, kažem vam, najgore vrste – gori od najgorih neprijatelja. Izmlatili su ih kao vola u kupusu. Dobro da ste pobjegli odmah

poslije govora. Sigurno biste i Vi dobili svoje.

MAJKA:

Da – Leončić ima slab nervni sustav, bolje da se sam ne izlaže...

LEON:

Mama, molim te... Dakle, svi su idioti? Ti vaši slavni mogli gradske inteligencije? Pa možeš biti protivnik neke ideje, razumijevajući je, možeš se stvarno boriti protiv nje. Ali toga se ta gospođa boje.

TELETINOWICZ:

Oprostite, ali ni ja Vas baš ne razumijem...

LEON:

Znači, prije predavanja Vi ste glumili da me razumijete? Da?

TELETINOWICZ:

Neću više s vama razgovarati, kad se tako nervirate. A evo računčića. Molim: dvije tisuće talira. Doviđenja, doviđenja.

Izlazi klanjajući se. Stanka.

MAJKA:

No što da se radi – veselimo se. Svaki veliki prorok jednom je bio neshvaćen. Pijmo za taj prvi uspjeh. Što je netko dulje neshvaćen, to je veći. Zosjica, jesi li za malo votke s nama?

LEON:

Što? Vi pijete?

MAJKA:

Već dvije godine, moj dragi. Zar ti misliš da bih ja bez toga mogla sve ovo izdržati? Nepopravljiva sam alkoholičarka.

LEON:

Ha – to je novi udarac. No moramo ga izdržati. Na dvije godine sam mrtav, ali neću se povući.

MAJKA:

Ni ja – i ja ću izdržati do kraja. Ali ako umrem prerano, prije nego što izvršiš svoje veliko djelo?

LEON:

Mama, pojedimo jednom večeru u miru.

Nalijeva čašu u votke i ispija.

MAJKA:

Leone!

LEON:

I ja počinjem piti. Uz dobru volju može se od toga

napraviti strašna drama. Zosia, i ti pij – zaručnička večera mora biti vesela.

Gospođe piju iz čašica. Leon mlati drugu čašu.

ZOFIA:

Samo jedno ne shvaćam – da on, mrzeći čovječanstvo općenito, a ljude posebno, i bivajući tako okrutan prema najbližima – doduše, to razumijem bolje od svega – može sve to htjeti raditi! Kakav je mehanizam te psihologije?

LEON (pijan; ironično):

Ti uopće ne razumiješ velike ljude, dijete moje. No s vremenom ćeš naučiti. A ja se neću povući.

MAJKA:

Lako je to reći. Zosjo, molim te: uzmi makarone. Ne srami se. U svemu tome postala sam tako gruba.

ZOFIA:

Ah, à propos: potpuno sam zaboravila, to jest zaboravili smo i ja i Leon da moj otac čeka tamo u slastičarnici na uglu. Smijem li ga dovesti?

LEON:

Ali, naravno. Ja ne mogu, potpuno sam pijan. I tako je Teletinowicz trebao biti na večeri, pa je jedno mjesto ostalo slobodno. Idi brzo, Zosjo, i ispričaj nas ocu što je tako dugo čeka. (Zofia odlazi.) Mama, Vi znate da ja sve to umijem procijeniti – da nije bilo vas ništa ne bih napravio.

MAJKA:

Da – strašno si puno napravio: račun na dvije tisuće talira.

LEON:

Mama: zar ne vidite da za to, da bi se sve to izdržalo, treba imati paklensku snagu.

MAJKA:

Ne započinjimo te razgovore. Bolje nešto pojedite – previše si popio.

LEON (želi je zagrliti):

Mama, pa Vi znate da vas ja zaista jako... Vi znate da ja bez vas...

MAJKA povlačeći se:

Da, da – bez mene. Drži se za moju suknju, jer ćeš pasti. Odvrtni si.

LEON:

Mama: ja to ne mogu izgovoriti... Ali ja bih tako htio da se mi ... Da se mi – volimo...

Grli je.

MAJKA:

Vampir! Vampir! Marš od mene! Da mi se više nikada nisi približio. Možemo se pozdravljati i opraštati izdaleka. Imaš novu žrtvu: tu jednu Zosiju.

Ulazi Zofia sa svojim gundavim ocem. Majka se svladava. Leon stoji zabrinut.

LEON (neprisebno; otežao):

Najgore je to što ne znamo što je u svemu tome istina, a što laž, podla laž. Samo je jedna pouzdana stvar na svijetu, a to je patnja...

Nepomično stoji.

MAJKA:

Molim lijepo. Drago mi je što mogu upoznati oca svoje buduće snahe. Sjednite za stol, molim. Skromna večera. A možda prije toga čašica votke? Ne obraćajte pažnju na njega; previše je popio zbog zaruka.

ZOFIA:

Ha! Ha! Ha! Ha! Ha!

Zavjesa

SVRŠETAK PRVOG ČINA

DRUGI ČIN

Salon prilično luksuznog stana. Vrata zdesna i slijeva. Večer. Pale se svjetla. Boje su jedino crna i bijela, kao u prvom činu. Boje odjeće i lica osoba iste kao i u prvom činu, osim ako u tijeku radnje ne bude označeno drukčije. Majka, odjevena kao i prije, sjedi u sredini salona na običnom kuhinjskom tronošcu i s divljom strašću izrađuje pletivo svjetlosmede boje. Pored nje na stolu veliki sifon i flaša votke. Svaki tren Majka pripravlja sebi viski sa sodom i pijucka. U susjednoj sobi, zdesna, vjerojatno u blagovaonici, čuje se lup od slaganja posuda u kredencu. Stanka.

MAJKA:

Dorota! Dorota!

Ulazi Dorota odjevena u crno s bijelim, no mnogo elegantnije nego u prvom činu.

DOROTA:

Slušam, presvijetla gospođo.

MAJKA:

Tako mi je bilo dobro kod vas u kuhinji, moja Doroto – tamo sam se osjećala kao kod kuće. A tu, čak i dok sjedim na ovom tronošću, sve je tako strano i strašno, kao da nije od ovoga svijeta.

DOROTA:

Čini vam se, presvijetla gospođo: sve je novo, lijepo i nimalo strašno. Mladi gospodin sada je tako dobar...

MAJKA:

Zabranio mi je da sjedim kod vas u kuhinji. A ovdje mi je tako strašno loše, tako užasno, kao da me guši nekakvo odvratno čudovište. Nešto tako ljepljivo, bez ruku i nogu, leži na meni. I ne znam je li to truplo bez članaka, ili kakva zvijer. A sama sebi činim se velika poput kakve kule. I hodam tako velika po tim dručkijim sobama, i promatram sebe drugu, također dručkiju, kako trčim kao maleni mišić po tim istim sobama! I onda, paf! – mišić se hvata u mišolovku i ja se budim. To mi se tako pričinjava nekoliko puta dnevno.

DOROTA:

I to ne u snu?

MAJKA:

Ne – izrađujem pletivo, sve je takvo kakvo jest, dok ono tamo kao da se odvija u drugom svijetu, koji je unatoč tome – ovdje. Možda je to ta Mnoštvenost stvarnosti onoga Chwisteka,⁵ kojega mladi gospodin sada bez prestanka čita – mašta o logizaciji društvenih promjena u cilju izbjegavanja cikličnih pojava – ne Chwistek, nego mladi gospodin.

DOROTA:

Ja to ne razumijem.

MAJKA:

Mislite da ja to razumijem? Nimalo. A on sada stalno putuje. Mladi gospodin postao je trgovački agent – ne putnik, nego nešto više. Zašto se smijete? Ne vjerujete?

DOROTA:

Uopće se nisam smijala. Presvijetloj se gospođi pričnilo, kao ono s mišem. Ne treba toliko piti. (Ma j k a si pripravlja viski sa sodom i pije, nakon čega nudi

Dorotu.) Eee – ja ću čistu. (Nalijeva čašicu i ispija.)

O – evo, malo, to popravlja raspoloženje.

MAJKA:

Kada drukčije ništa ne vidim – nekakve pokretne mrlje s kolutima prekrivaju sve što gledam. Još danas poslijepodne nisam ništa vidjela.

DOROTA:

Zašto presvijetla gospođa izrađuje pletivo? Pa mladi gospodin sada tako puno zarađuje, a i gospođica je za ta noćna dežurstva dobro plaćena.

MAJKA:

Tri tisuće talira tjedno. Osim toga, mladi gospodin nekako samo povremeno – kada mu uspije s tom trgovinom. Ah – vidim samo kad nešto popijem, ovako, bez votke, valjda bih posve oslijepila. Ali zašto ste o poslovima djece govorili tako čudnovato? Kao da vam se nešto ne sviđa – ha?

DOROTA:

A, ne – nisam pomislila baš ništa. Kako se to meni nešto može ne sviđati? Posao kao i svaki drugi – samo da se dobro zaradi. Ali niste mi odgovorili, presvijetla gospođo, zašto je potrebno mučiti se tim većnim pletivom? Sada, kada su se mladi najzad prihvatili istinskog posla, mogli biste se odmoriti. Ovakvo ćete do kraja izgubiti oči.

MAJKA:

O – ništa ne govorite, Doroto. Smjesta mi ti krugovi počinju letjeti pred očima. Ništa ne vidim. Treba popiti. (Pije.) A radim tek tako – doduše, od toga ima i neke koristi, iako je to u usporedbi s njihovim prihodi-ma glupost. I mladi gospodin gnjavi me da bacim to pletenje. Moram pred njim raditi gotovo kriomice, tobože samo radi zadovoljstva. Uostalom, što bih radila? Sve je tako strano, strašno – kada ništa ne bih mogla raditi vjerojatno bih poludjela. Za mene je odmor najgora muka. A najstrašnija je noć. Ja sama u tom paradnom krevetu – čini mi se kao da sam mala djevojčica, kad sam još bila barunica – pa znate, Doroto, da sam ja iz jako dobre...

DOROTA (nestrpljivo):

Ah – presvijetla gospođo već mi je davno o tome pričala. A mladi gospodin zabranio mi je da mu se obraćam s „presvijetli gospođine“ – mlada gospođa također.

MAJKA:

Što ćeš – otac mladog gospodina bio je stolar i pjevač i objesili su ga zbog velikih zločina. No u te tri godine pružio mi je toliko sreće da makar i samo zato ne žalim za životom, unatoč tome što je on tako strašan, tako strašan – gori od smrti u mukama. Čini mi se da već ludim, moja Doroto. Doroto, reći ću vam u povjerenju – iako se i sama bojim o tome govoriti da mi nešto u glavi ne bi puklo – ja se još uvijek držim da ne poludim. Bez morfija uopće ne mogu zaspati. I moram sve više piti i čitavo mi je tijelo već izbodeno.

DOROTA:

Ah – presvijetla gospođo, smirite se! I meni samoj postaje zlo. Treba se otrijezniti, prestati piti i ne uzimati onu svinjariju.

MAJKA:

A sve mi to kupuje još i sam mladi gospodin. I ne znam radi li on to zato da ja što prije krepam, ili zato što ima dobro srce jer vidi da bez toga ne bih mogla živjeti.

Plače.

DOROTA:

Sad idem – t a k o ne mogu razgovarati. Ja znam da je presvijetloj gospođi teško samoj, ali ja više ne mogu u.

Izlaži.

MAJKA (sama):

Bože! Bože! Te mrlje su sve gore. (Pije.) Više ne znam postojim li ili je to nekakav odvratn san s onu stranu groba. A možda ne znam da sam umrla i sad sam već za kaznu u paklu ili čistilištu zbog toga što sam ga tako odgojila, a onoga tamo gurnula u zločin. Bože – nisam to htjela – htjela sam samo više blagostanja. Moja krivica – da ga nisam time mučila izrastao bi u slavnog pjevača i ne bi umro na užetu. Jadnik, za mene je krao i ubijao, i pružio mi toliko sreće! (Plače.) E – treba popiti jako puno, proći će.

Pije. Nastoji se svladati. Kroz srednja vrata ulazi kašljući stari Plejtus, odjeven vrlo elegantno: crni redengot.

PLEJUTS (ponizno):

Što ima novoga? Vi uvijek s pletivom? He, he!

MAJKA:

Ah, gospođine Apolinary – sjedite. Vrlo sam umorna.

PLEJTUS:

Što vas je umorilo, gospođo majko, što?

Sjeda.

MAJKA:

Ah – nemojmo o tome, nemojmo ni o čemu. Ne osjećate li da ste Vi za mene nekakva odvratna sablast?

PLEJTUS:

Općenito, gospođo barunice...

MAJKA:

Već sam Vam sto put rekla da nisam barunica.

PLEJTUS:

Da, da barunova kći. Dakle, gospođo barunova kći...

MAJKA:

O, strašna bijedo i samih najizvanjskih formi ovog odvratnog života!

PLEJTUS:

No – na bijedu se valjda ne možemo potužiti. Djeca rade kao volovi. Sinčić stalno na putu. Samo ta neprestana Zosjina noćna dežurstva, te noćne sestriinske intervencije, povezane s noćnim tečajem knjigovezanja i noćnim figurativnim plesom zdravlja radi – to mi se manje sviđa.

MAJKA (počinje govoriti vrlo distingvirano):

Zar u tome zaista ima nečega neprimjerenog? Smatram da je njihova ljubav postala nekako čudnovato nategnuta. On više uopće ne govori o tim svojim idealima, premda navodno postoje nekakve konferencije i nešto se u svemu tome počinje kretati. Ni u što tu ne možemo biti sigurni, dragi gospođine. Današnja vremena obiluju takvim kontrastima, tako čudnim mijenjanjem idejnih slojeva – ni sama se u tome ne snalazim ...

PLEJTUS (počinje se osjećati nelagodno; spašava se iskrenošću):

Ma, ja – ja sam samo htio reći da mi se moja kći već godinu dana ne sviđa. Odijeva se čudno, sva je nekako uznemirena – te nekakvi idejno-organizacijski poslovi Vašega sina te opet nekakva putovanja. Nekoliko sam je puta vidio u kočiji s nekakvom gospodom... navodno iz najviše – to jest, htio sam reći, iz aristokracije – kada sam slučajno zalutao u jugoistočnu periferiju grada gdje zapravo nikada ne bivam...

MAJKA (kao probuđena iz sna):

Što vi to govorite, gospodine Plejtus?

Ne u obliku pitanja, nego zapravo: „kako se usuđuješ itd.“.

PLEJTUS:

Govorim što mislim, gospodo kćeri baruna – da moja kći izgleda i ponaša se kao obična, zadnja – to jest kao nekakva djevojčica dvoznačnog morala.

MAJKA:

I Vi se to meni usudite govoriti?

PLEJTUS:

Zar sami ne vidite?

MAJKA:

Možda i vidim; stanovitu živost, promjenu raspoloženja ... No ona radi i općenito brak je na nju imao prije pozitivan utjecaj.

PLEJTUS:

Tako mislite? Vi ste velika optimistkinja, gospodo barunova kćeri.

MAJKA:

Dosta s tim titulama! Shvaćate me? Molim, nemojte se sa mnom šaliti! Bože! Ja ništa ne vidim! (Pije.) Oh – sve mi se u glavi muti. Pokrenuli ste moje najskrivenije sumnje.

PLEJTUS:

Reći ću Vam još i više: govorili su mi u gradu da je Vaš sin – naravno, zbog idejnih ciljeva – bio prisiljen ući u sferu koje mladom mužu i sinu takve matrone poput vas nimalo ne priличе.

MAJKA:

Što želite time reći? Gospodine Plejtus: za ime Božje, ne mučite me!

PLEJTUS:

Mogu vam reći posve otvoreno, ukoliko će vam to donijeti olakšanje; kažu da se spetljao s određenim individuama koje se navodno vrte i preblizu ambasada nekih velesila što s nama nisu u nimalo prijateljskim odnosima. Ništa im se ne može dokazati, ali određeni ljudi bacaju oko sebe sjenu. Pričali su mi o nekakvom vrlo nepristojnom klubu, koji vode, no... u društvenom smislu vrlo loše viđeni ljudi. A k tome, molim vas, gospodo majko: može li se mladi suprug javno pojavljivati s tom odvratnom milijunašicom Lucynom Beer,

koja je muža nekažnjeno otrovala, a sada uzdržava najgoru gamad i bavi se kvarenjem mladeži? Jučer su ga vidjeli s njom u Iluzjonu ili nekom drugom Excelsioru. Zato prihodi naše djece ...

MAJKA (skače na noge):

Šuti, prostače! Marš iz moje kuće! U kuhinju, po otpatke! ... Ovdje je zabranjeno! ... Šuti! Jer ću pozvati policiju, huljo! ... Marš!!! (Plejtus bježi nadesno, kašljući. M a j k a pada na fotelju.) Dakle, oni na taj način... Ah, to je odvratno! No čudno je da se tako normalno osjećam. Ono je ludilo posve nestalo. (Opet se prisjeća onog.) Ah, to je strašno! (Iznenada drukčijim tonom.) Ne – to nije moguće, to nije moguće.

GLAS:

I sama si nedavno tako mislila. Razgovarala si o tome s Dorotom. Ha, ha, ha!

MAJKA (ne čuvši Glas):

Dakle, ja sam ih na to prisilila? Ah – to je nemoguće... No ja sam sama to mislila, razgovarala sam o tome s Dorotom – ja sama. Ne, ne, ne – to je apsolutno nemoguće. Oni samo što nisu došli, oni to moraju zanjekati. Ja neću da tako bude. Pa meni ne treba sav taj luksuz. Mogla bih preživjeti od platenja. Radna navika – to mi je Leon rekao. A, podlač! Dvadeset sedam godina radila sam za njega.

GLAS:

A mene si prisilila – da, gotovo prisilila na zločin, jer si htjela živjeti u luksuzu. Ha, ha – to je cirkus!

MAJKA (odgovarajući, no nekako za sebe):

Ne, ne – nikoga nisam prisiljavala – niti njega, niti njih. Htjela sam da Leon pošteno zarađuje. I on zarađuje pošteno – moj sin! Ta ja ga volim. Ja se ponosim njime. Njegove se ideje počinju prihvaćati, već se organiziraju nekakve konferencije. Bila sam nepravdna. Oprosti mi, Leone, za sve! Ja neću da tako bude – neću, neću!

Ulazi L e o n. M a j k a prekriva oči pletivom.

LEON:

Što je to, mama? Vi opet s tim pletivom? Želite li zaista poludjeti? Molim Vas, prestanite isti tren! Pokvarit ćete si oči do kraja.

MAJKA (mirno):

Čekaj, Leončiću – ja ne želim ništa vidjeti. Moram se odmoriti.

LEON:

Pa zašto to radite? Alkohol, morfij i to prokletu pletivo. Ne – do sada sam bio dobar, ali ovo je previše. Molim, bacite to i obećajte da se to više nikada neće dogoditi.

MAJKA (bez prestanka s pletivom na očima, do daljnje):

Ali ja ne bih mogla živjeti bez rada. Dvadeset sedam godina to radim. Navikla sam se na to baš kao i na votku.

LEON:

Dosta! Ni trenutak više. Ja se ne približavam jer, sjećate li se, mama, što ste rekli za vrijeme slavne zaručnice večeri: da se nikada ne približavam, da ne dodirujem, da ne ljubim. Već dvije godine. Molim vas, smjesta to bacite.

MAJKA:

Preklinjem te: to je moja jedina utjeha.

LEON:

A, do sto đavola! Ja mami sve dajem; (drukčijim tonom – slabo i nesigurno) radim za to, da to bude – i Zosia radi ...

GLAS:

Da – rade, ali kako?

LEON:

Što, nek ide u beri-beri – imam li ja halucinacije? (Otresao se.) Preumoran sam – činilo mi se da mi moj otac nešto govori. No ja ga nisam poznao.

MAJKA:

Ah – i on je radio – tako mi je govorio ...

LEON:

Tko, sto mu gromova?!

MAJKA:

Tvoj otac. U svemu sebi nalikujete – baš kao u Ibse-novima *Sablastima*...

LEON:

Možda ste samo vi, mama, ista, i izazivate iste reakcije u posve različitih ljudi. No dosta – hoćete li odbaciti to svinjsko pletivo, ili ne?

MAJKA:

Preklinjem te...

LEON:

A, i ja ću pokazati da se u ovoj kući moja volja mora ispunjavati! Ova se kuća ne uzdržava od pletiva majke koju su isisali vampiri. (Istrgne M a j k a pletivo, baca

na zemlju, udara nogom i gazi. M a j k a je prekrila lice rukama i dalje sjedi. Učinila je to tako da joj je istrgnuto pletivo promaklo između lica i ruku. U tom trenutku nije vidjela ništa.) Aaa – najzad! I nikad više!

MAJKA (ne otkrivajući oči):

O, kako si okrutan! ...

LEON (s iznenadnom nježnošću):

Majčice: pa ja to samo za tvoje dobro... (Približava joj se.) Mogu li te poljubiti, onako kao nekoć? (Izmijenjenim tonom.) Ah – ne znam imam li ja na to pravo? Pa ipak, samo tebe uistinu volim!

MAJKA (i dalje pokrivenih očiju):

Što ti tu govoriš? O kakvom pravu? I ja samo tebe volim. Zagrlj me. To je nekakav strašan nesporazum. Ljudi su sinovi, majke, očevi, braća i moraju se voljeti unatoč razlikama – m o r a j u. Te razlike bi trebali ublažavati da bi mogli izdržati sa sobom. Inače, ako se oni koji se moraju voljeti – ne zbog prisile, nego zbog sudbine – mrze, život postaje pakao. Dođi, zagrlj me kao nekoć. Imam dojam da sam opet tamo, u našem starom stanu. Tamo smo ipak bili sretni.

LEON:

Ah – ne govori tako, ne govori tako. Oboje se nismo trudili oko sreće na putu pravde. Da – oboje smo činili sve da sve pokvarimo.

MAJKA (pokrivenih očiju):

Prestanimo si predbacivati. Još će sve biti dobro. U duši mi je nekakav čudan mir. Ili sam se otrijeznila, ili sam jako, jako pijana. Sve mi je prošlo: svo to ludilo. (Sa strahom.) A možda sam ja uistinu poludjela? (Le e o n je grli divljim stiskom. Stanka.) Ne – to si ti? Više nisi onaj tuđi, d r u k č i j i. Više nismo na tom odvratnom mjestu. No sada mi reci: mene to tako strašno muči. Taj Zosjin otac, odvratni prostak, napričao mi je toliko strašnih stvari – reci mi: da ili ne. Odgovori samo jednom kratkom riječi – ja ću ti povjerovati. Znaš – šire se neke glasine o tebi, o Zosji, o nekakvim sumnjivim ljudima, o novcu ... (Nemirno.) Odakle taj luksuz? Reci, Leone!

L e o n ustaje. M a j k a ne otkriva oči. L e o n se bori sa sobom.

LEON (tvrdno):

Ne – sve je to podla kleveta. Ma kakvi, ni ja, ni Zosia ...

MAJKA (*iznenada otkriva oči i baca se na njega, nakon čega se iznenada pokoleba i sjeda na pod*):

Što je to?! Ništa ne vidim! Nekakvi crveni krugovi. Leone, ja sam posve oslijepjela. Daj mi votku – čašu – čiste, bez vode. Brzo! Tako sam sretna – ja ne želim biti slijepa. Tko će zaraditi za život?! Ja hoću završiti to pletivo... Leon! Leon!! (*Leon nalijeva votku kao automat. M a j k a pije nadušak.*) Nije to ništa, proći će – iako ovako jako nije nikad bilo. (*Stanka.*) Oh – ne prolazi! Eto, dogodilo se – bit ću slijepa. Svejedno. Ali znam da to nije istina – sve to. Štogaod bude, ja sam sretna. Više te neću vidjeti. Ali ti već radiš, ti si n e t k o l (*L e o n je grli.*) Jako sam pijana. Kad se otriježnim možda ću poludjeti, ali piti više ne mogu. Ima li u kući broma ili klorala? Ne želim sada poludjeti!

LEON:

Mama, mama! To je od tog prokletog pletiva i droga, tog morfija s votkom! Zašto nisam imao snage da te od toga odvratim?! Sâm sam ti u tome pomagao, jer nisam imao srca odbiti te. Bože, Bože – kako se sve u tom životu strašno osvećuje!

Zvono. Nekome otvaraju vrata, nekakvo vrzamanje: u salon upada L u c y n a B e e r.

LUCYNA:

Leone, Leone! Više nisam mogla! Tjedan dana nije te bilo kod mene. Najzad sam saznala tvoju adresu. A – to je sigurno tvoja majka. Ja ću joj se ispričati, ja ću se udati za tebe. Samo ja tebe volim. Gospodo: to je moja posljednja, jedina ljubav. Bez njega ne mogu živjeti! Zašto sjedite na podu?

LEON:

Gonite se odavde. Majka je oslijepjela. Uopće, sve je propalo.

MAJKA (*i dalje sjedeći na podu*):

Što je to? Tko je ta gospođa?

LEON (*hladno*):

To je gospođa Beer koja je zaljubljena u mene bez uzajamnosti.

LUCYNA:

Bez uzajamnosti? O ne – pa ti me voliš. Leone: ne budi okrutan.

LEON (*sugestivno*):

Zar ne vidite da postoje važnije stvari na svijetu, važ-

nije i od ljubavi. Izidite smjesta. Pa vidite da je u ovu kući nesreća.

M a j k a ustaje i stoji oslonjena o stolicu, ispružena.

LUCYNA:

Sa mnom nema nesreće! Ja ću vas oboje spasiti. Va- ma sigurno prijeti slom. On mora ispuniti svoju sudb- nu. Njegove ideje moraju pobijediti. Znam da nisam došla u pravi tren, ali oprostite mi. Sada, nakon tjedna u kojem te nisam vidjela, shvatila sam da je u tebi kraj moga života. Budimo zajedno u nesreći. Nikada mi nije htio dati adresu. Nigdje je nisam mogla saznati. I dalje me se stidiš? (*M a j c i.*) Samo smo jednom javno izišli. (*L e o n u.*) Čak ni policija ne zna gdje stanuješ. Rekao mi je onaj – znaš? (*M a j c i.*) Gospodo Fajkosz: recite nešto, gospodo, ja bih sve za Vas...

MAJKA (*č u d n o v a t o mirno*):

Urazumite se, gospodo! Ja se ne zovem Fajkosz, nego Ugorowska, iz kuće von Krmack sa ck. Moj je sin ože- njen čovjek.

LEON:

Nažalost, mama ima pravo. Zovem se Ugorowski – oženjen sam.

Daje Lucyni signal očima. Zatim se iznenada nečeg pris- jeća i šapće joj na uho.

LUCYNA:

Razvest ćeš se? Ni u što sada ne vjerujem. Ti si ože- njen?! To je podlo! (*Ironično.*) Nije me htio izgubiti i skrivao je to preda mnom. (*Majci.*) Vi ne znate koliko me on koštao u godinu dana. On je tisuće iskamčio od mene. Izgubila sam račun. No ne radi se o količini. Govorio je samo o realizaciji ideje i o siromaštvu kod kuće. A vi savim dobro živite – to tek sada vidim. (*Razgledava se.*) Osim njega ja ništa nisam vidjela oko sebe, zbog njega sam postala drukčija. A on? Vaš je sin svodnik, draga gospodo, običan svodnik. Razumi- ješ, slijepa baba? Sina si odgojila za svodnika. Od toga živi to čudovište. Da – ne moraš se razvoditi? I ja sam njega voljela! Bože, kakva odvratnost! Koliko me je samo osjećaja, čistog osjećaja on koštao!

M a j k a stoji nepokretno, gnječeći samo rukom ruko- hvat stolice.

LEON:

Molim vas, izidite, jer ja ne danas ne jamčim za sebe!

Razumijete? I mene je sve to koštalo puno osjećaja (*govori ironično*) – a prije svega puno zdravlja. Sredst- va za pobuđivanje takozvane ljubavi štetna su, gospo- do Lucyno. Na sreću, to nije loše utjecalo na moju inteligenciju. Možda Vas ova ispovijed najzad prisili da napustite ovaj dom.

LUCYNA:

Kakav cinizam! To je moj dom! Pravno vas ne mogu izbaciti, ali vi ste lopovi!

LEON:

Novac će Vam biti vraćen čim moje ideje stanu po- lucivati opći uspjeh.

LUCYNA:

Njegove ideje! Glupost u koju nitko razuman ne vjeru- je, glupost koju je izmislio svodnik!

L e o n se baca na nju i želi je izbaciti. No na vratima (ulaze bez zvona) susreće Z o f i j u, odjevenu u crnu svećanu toaletu. Z o f i j i n o l i c e o b o j e n o j e, ali nenormalno – odaje dojam j a k o n a m a z a n e, čak i z gledališta. Iza nje dva gospodina u crnim i bije- lim tonovima (lica y compris), u frakovima, otkopča- nim bundama od fokina krzna i cilindrima.

ZOFIA (*nenormalno uzbuđena do krajnjih granica*):

A, to je ta kravetina, koja te izdržava, stigla k nama? Baš dobro. Ja sam danas prvi put uzela kokain. Sve prostitutke to rade. Zašto ne bih i ja? Govorim sve, idem kuda želim, plivam iznad života, ništa me se ne tiče. Uličarka sam! Shvaćate? – Gospođa Ugorowska mlađa. A mama je najzad oslijejpila od pletiva – savr- šeno – nikakva šteta – novca imam. Gospodo, dopu- stite: grof de La Tréfouille i gospodin de Pokorya- Mjehurewicz. Ovaj posljednji ne koristi kneževsku titulu, unatoč tome što potječe od Timur-kana. Moja sverkra: iz kuće barunova kći von und zu Krmack, medijatzirana Freifrau⁶ iz XI. stoljeća, sa ck. Kako se čudesno osjećam, kako lagano, i kako čudesna har- monija vlada u svemiru, unatoč tome što je sve zaje- dno svinjarija! Kako je sve to lijepo! Ljudi su poput naj- divnijih uspomena na njih same, a žive, stvarni su.

Koči se u oduševljenju, u potpunoj ekstazi. L u c y n a sjeda na stolicu pored vrata.

LEON:

Gospodo, oprostite. (*Zofiji.*) Daj i meni kokain. Možda

na taj način sve izdržim, jer mi se mozak već počinje prevrtati.

ZOFIA:

Neka ti ova gospoda dadu. Oni su i mene počastili. Nemaš pojma, Leone, kako je to čudesna stvar. Zapo- čela sam potpuno nov život.

DE POKORYA (*nudeći L e o n u kokain iz staklene cjevči- ce*):

Vi ste sigurno brat gospođice Zofije?

LEON (*uzevši veliku dozu; posuo se bijelim praškom*):

Ne, gospodine – muž. A ova me gospođa uzdržava. Gospođa Lucyna Beer.

DE LA TRÉFFOUILLE:

Ah, gospodine, mi volimo izvanredne stvari.

LEON (*šmrče nosom*):

Imaš pravo, Zosio – to je čudesna stvar – kokain. Tako mi je sve bistro u mozgu i ništa me se više ne tiče. Gospodo, ostat ćete na večeri – zar ne? Mama: uzmi to – to je izvanredno! Sve se mijenja. To nije isto što i tvoj odvratni morfij i alkohol.

MAJKA:

Daj! Već imam osjećaj da sam u drugom svijetu. Čini mi se da sam poludjela.

L e o n sipa joj u nos kokain, koji mu je dao Pokorya.

ZOFIA:

No, gospodo: osjećajte se kao kod kuće. Odmah ću naložiti da se posluži večera za sve. (*Lucyni.*) I ti, kravo, ostaješ.

Izlazi desno.

DE POKORYA (*Leonu*):

Ne znam znate li da smo Trefuj i ja ljubavnici vaše žene.

LEON (*šmrče nosom*):

To je sjajno! Ah, kako mi je dobro! Sada sam u punom suglasju sa samim sobom.

MAJKA (*sjedajući; šmrče nosom*):

Znaš, Leone, da sam ja potpuno svjesna i sve mi se čini tako nužno i neodgodivo – pa čak i lijepo. Oh – sve je ljepše, sve ljepše ...

Koči se u ekstazi.

LUCYNA (*ustaje*):

Dajte i meni. Danas sam doživjela veliko životno razo-

čaranje. Slomljena sam. Do sada se nikada nisam usudila uzeti.

DE POKORYA (*dajući joj kokain*):

O, gospodo, za dvije minute sve će proći. Novi će se horizont otvoriti pred vama. Gospođa Ugorowska starija osjeća to još bolje, jer je prije toga pila.

L u c y n a uzima, nakon čega pije votku.

LEON:

Jer shvaćate, gospodo, da ja sad imam pravo poginuti na posve proizvoljan način. Moj normalni život bio je muka. Pod utjecajem kokaina sad to vidim. Nema tragedije – to je čudno! A moje ideje, koje ne poznajete, već su puštene u pokret. *Les idées-forces*, kako je govorio Fouillet ili kakav drugi Guyot.⁷ Kako sada čudno mislim! Svijet se uskovitlao u ledenoj logici moga sustava.

DE POKORYA:

Da, ali onda stiže luda depresija. Koliko je sada sve jasno i lijepo, toliko je poslije – o Bože! Odvratno kao – nedostaje mi riječi. Trefuj i ja smo umjereni kokainisti – ne prepuštamo se tome kao ovisnici.

DE LA TRÉFFOUILLE:

No – recimo otvoreno da je to prava glupost jer nema kokainista koji ne bi bili ovisnici. A vama se čini da jasno vidite svoje ideje. Kokain ne daje ništa novo osim ekstaze. Posve besplodan narkotik. Ali nama je to dovoljno.

LUCYNA (*šmrče nosom*):

Ah, kako mi je dobro, kako dobro ...

LEON:

O – ja umjeren neću biti. Moj je život svršen.

Šmrče nosom. Općenito svi šmrču nosovima i u ekstazi su.

ZOFIA (*ulazeći*):

Večera je spremna, ali hladna. Dopustite, gospodo. Votka i predjelo već su posluženi. Pozivam sve u salu. Zabavljat ćemo se kao životinje. Večer apsolutne bezbrižnosti.

MAJKA:

Nema drame – ispravno si rekao, Leončiću. Potpuno sam trijezna, ali u drugoj dimenziji: ne prema dolje, nego prema gore – iznad alkohola. To je izvanredno.

Hoće li mi netko od gospode dati ruku? Slijepa sam.

DE LA TRÉFFOUILLE (*dajući joj ruku; prije toga obojica su odbacili krzna i skinuli cilindre*):

Da, da, nakon votke kokain djeluje daleko bolje. Osim toga, tako je mnogo zdravije. Ha, ha – smiješno je.

De P o k o r y a daje ruku Z o f i j i. Svi odlaze u salu zdesna. L e o n posljednji. Zvono, netko otvara. Ulazi M o r d e l - B u s z k i.

BUSZKI:

Gospodine Leone: molim za kratak razgovor.

LEON:

A – dobra večer, gospodine Antoni. Pričekajte. Izvolite. (*Svi ulaze u salu. L e o n i B u s z k i stoje okrenuti leđima od vrata sale. M a j k a se tiho, pipajući, vraća i, nevidljiva, prisluškuje njihov razgovor.*) Stvarno imate hrabrosti dolaziti ovdje. I to bez kokaina.

BUSZKI (*crno-bijel, kao i svi*):

Bez ikakva kokaina. Morao sam Vas smjestiti pronaći. Molim vas, dajte mi broj onoga plana za mobilizaciju. Ne žele vjerovati da je to istinski dokument. Moraju ga prilagoditi. Odmah ću Vam ga vratiti.

Leon vadi iz novčanika mali notes, a iz notesa malenu karticu.

LEON:

Izvolite.

B u s z k i uzima krticu i sprema je. L e o n zapisuje nešto u notes.

BUSZKI:

Hvala vam. Znate što? Ni ja sâm nisam vjerovao. Na tome ćemo odlično zaraditi. Godina istinskog života. He, he.

MAJKA (*gospoda se okreću prema njoj*):

Kakav je to broj, Leončiću? Je li to netko od tvojih trgovačkih poslova, zar ne, trgovačkih?

LEON:

Ne, mama – govorimo otvoreno. Sve što se tiče gospođe Lucyne, to je bio samo džeparac. Glavni izvor naših prihoda ratna je špijunaža. Samo me ta dva posla, za koje sada znaš, nisu intelektualno iscrpljivala. Kao prvo: vrlo sam komplicirani erotoman, kao drugo – volim tajanstveno-opasne stvari, iako katkad mogu biti kukavica. To je utjecaj kina – kako mi se čini. Čak

se i ja ponekad moram odmoriti. Broj je od ukradenih vojnih dokumenata. To je dokaz mojih zasluga, račun za novac – sada sve znaš.

BUSZKI:

Što to govorite, gospodine Leone? Pa to je vrlo tajna stvar. Jeste li poludjeli? Oči su Vam nekako divlje.

LEON:

Ali gospodine – to je moja majka. Danas je oslijepjela i poludjela – potpuno je bezopasna. Osim toga, ja sam je isisao kao vampir. Ludo zanimljiva stvar: isisao sam je uz pomoć vunica pletiva.

Za vrijeme razgovora M a j k a postupno obamire.

BUSZKI:

Što je Vama? Ja Vas se bojim.

LEON:

Ma nije to ništa, dragi moj gospodine Antoni. Po prvi put u životu uzeo sam malo kokaina. No – idite sad.

B u s z k i izlazi, gura ga L e o n, klanjajući se M a j c i.

MAJKA:

To se ne može izdržati čak ni uz pomoć kokaina. Umiram. Posljednji otkucaji srca. Tako mi brzo udara. Više ne znam tko sam. Leon je špijun!!!

Pada mrtva. L e o n se baca na nju.

LEON:

Mama, mama!! (*Opipava je i ustaje.*) Nisu je ubile nikakve moralne patnje. Ništa moralno nije u stanju ubiti. Uzela je preveliku dozu kokaina, moja jadna starica. (*Na vrata blagovaonice guraju se svi, pa čak i D o r o t a.*) Moja Dorota: starica je umrla. Najzad, jednom se moralo dogoditi. Ni ja ne znam tko sam, moja gospodo. Ne – jer je i majka isto rekla o sebi pred samu smrt. A svi vi, znate li tko ste? Nitko ne zna. Ne znamo čak ni što to znači biti. Tajna postojanja ostala je neistražena – na tome temeljim sav svoj sustav organizacije borbe s automatizmom. Netko se morao žrtvovati da to izumi. Sudbina je odabrala mene. Tko zna kako ću završiti, jer je sva ta priča već započela. To se ugušiti ne može. Kokain navodno uništava pamćenje, inteligenciju, općenito od ljudi čini beživotne fileke. Ali što se to mene tiče?

DOROTA:

Što mladi gospodin mlati? Valja spašavati presvijetlu gospođu.

LEON:

Ah, istina, samo Dorota od cijelog našeg društva nije uzela kokain. Odnijet ćemo staricu na divan – o, tako. (*L e o n i D o r o t a nose M a j k u na divan lijevo.*) A sada hajdemo dalje piti i uzimati to čudno sredstvo koje nam omogućuje da izbjegnemo životne drame ili da dramu odgodimo na neograničeno vrijeme.

Požuruje društvo prema sali i sâm tuda izlazi. D o r o t a klekne pored leša M a j k e. Iznenada desna ruka leša, položena preko prsa, pada na zemlju. D o r o t a skače vrišteći. Svi ponovno upadaju iz sale s čašicama i sendvičima u rukama. Neki žvaču.

LEON:

Što se tu opet dogodilo?

DOROTA:

Ma niš': ruka presvijetle gospođe je pala i tak' sam se prestrašila!

LEON:

Onda Vas molim da nas drugi put ne plašite glupostima. Presvijetla gospoda sigurno nije živa, no unatoč tome ni ona ne zna što znači smrt, baš kao što ni mi ne znamo što je život, premda smo još uvijek živi. U kokainiziranom stanju čini mi se da sam rekao nešto vrlo duboko. Vjerojatno je riječ o gluposti. Idimo odavde.

Požuruju društvo u salu.

GLAS:

Bravo, Leone! Prvi put prepoznajem u tebi svoga sina.

Zavjesa

KRAJ DRUGOG ČINA

TREĆI EPILOGASTI ČIN

Soba presvučena u crno; nema ni vrata, ni prozora. Zid nasuprot gledalištu predstavlja crna zavjesa, koja se rastvara u dvije strane. Na sredini scene (pod prekriven crnim tepihom) crni šesterokutni postament na kojemu leži mrtva M a j k a, nogama prema gledalištu, s glavom prilično odignutom i rukama isprepletenim na prsima. L e o n u fraku stoji pred postamentom. Nakon toga, hodajući, počinje govoriti. U rukama drži svjetlosmede pletivo, ono isto koje je u II. činu odgurnuo nogom. To je jedina boja na sceni, do daljnjege.

LEON (*publici*):

Trenutačna situacija može se smatrati jasnom. To je nešto neposredno, poput, primjerice, crvene boje ili tona A, unatoč, naravno, čitavoj složenosti. Neki to mogu smatrati glupošću, snom, simbolom, vrag će ga znati čime. Ostavljam im potpunu slobodu interpretacije, jer kad bih im i oduzeo tu slobodu, i tako bi postupili na isti način. „Prstom nećeš prerezati staklo“, kako kaže stara ruska poslovice. I unatoč svim nesrećama, ja sam se zapravo pomirio sa sudbinom. Nemojte misliti, gospodo, da sam opet uzeo kokain, kao one slavne večeri kada je umrla moja majka. (*Rukom pokazuje leš, ne osvrćući se.*) Kokain je trenutačno dobar, ali se kasnije grozno osvećuje. Prekoracio sam dozu i na kraju se cijela stvarnost, potencirana do krajnjih granica, nagurana sve do pucanja, narogušila protiv mene i sve je, proporcionalno tome kako je bilo lijepo, postalo nepojmljivo i odvratno. Bio sam u nekakvom paklu na drugom planetu, sâm samcat, jedan jedini od svoje vrste, osamljen i svemu strašno tuđ, dok su mi se drugi ljudi – zajedno s umrlom majkom – činili kao nekakvi čudni, nepojmljivi kukci. Da, mogu reći da sam bio u moralnom paklu i ne znam na čemu se je temeljila ta njegova paklenost. Ne, o ne – ne daju se sve situacije razriješiti na taj način. Ne bih htio biti moralizator, no nikome ne savjetujem uzimati tu svinjariju, osim ako više nema što izgubiti. Ja bih, naravno to mogao učiniti, ali ne želim iz razloga koje nikada neću otkriti. Nemam pojma što je iza te portijere. Ova soba, kako tvrde – o, nikada neću reći tko – nema ni vrata, ni prozora. Kako sam se ovdje našao zajedno s lešom svoje pokojne majke za mene je apsolutna tajna. Sjećam se samo da sam posljednje večere pio i kokainizirao se naizmjenice, i još i još, sve dok najzad: trah! – i eto me ovdje. Pri čemu imam jaki *katzenjammer* i boli me glava, i to nesnosno razočaranje životom, koje je navodno specifičnom reakcijom na kokain. Naglašavam još da je situacija posve realna, što znači da sam ja – ja, a ne nikakav dvojnjak, da se nisam ubio, da se osjećam potpuno umno zdrav i tako dalje, i tako dalje. Samo što ne analiziram određene stvari, a naročito vremensko-prostorne odnose. Primjerice, ne znam koliko je vremena proteklo od one večeri, i ne želim znati.

GLAS:

Jesi li najzad završio?

LEON:

Završio sam. (*Plješeće rukom, portijera se razmiče i vidi se cijelo društvo iz prethodnih činova kako sjedi na crvenim stolicama na pozadini crnog zida, a osim toga sljedeće osobe: T e t a, barunica von Krmack sa ck, N e p o z n a t a ž e n a n o r m a l n e boje lica – svi su, osim namazane Z o f i j e, crno-bijeli – odjevena u crvenu, zelenu i ljubičastu boju – njezino lice, figura i pokreti z a č u d u j u ć e s l i č n i istim elementima M a j k e. Osim tih osoba ovdje je i N e p o z n a t i m u š k a r a c u crnom odijelu sa sakoom.*) O – kakvo iznenađenje! Čitavo naše društvo u sobi bez vrata i prozora. Kunem se da ništa o tome nisam znao. U to ne ubrajam onaj slobodni prostor koji izlazi neposredno u međuzvjezdani ponor. (*Pokazuje na gledalište.*) Vidim mnogo znanaca – odakle su došli? – to nije moja stvar. No čudi me prisutnost osoba koje ne poznajem i ne znam zašto me upravo to čudi.

O b o j a n a O s o b a i N e p o z n a t i ustaju i prilaze mu.

OSOBA:

Sigurno me ne poznaješ, Leončiću, ja sam tvoja majka u dobi od dvadeset tri godine – još prije tvog rođenja. *T e t a ustaje i prilazi im.*

LEON:

Moja majka, koju sam posve isisao, i koja je zatim zbog mene dotučena – leži ovdje, mrtva. Odmah ću prijeći na tu temu ...

TETA:

Baš tako – ta gospoda uzurpira za sebe pravo na stvaranje čuda. Fizičko razdvajanje osobnosti uz premještanje u vremenu – ne! – to je previše. Iako smo odgojeni na Einsteina, ne možemo a da to ne smatramo prijevarom čak i u sferi misaonih eksperimenata. Postoje misaoni eksperimenti koji nisu dopušteni: to su oni koji se suprotstavljaju temeljnim zakonima Opće ontologije.⁹ A što tek da se kaže o stvarnosti, čak i ako prihvatimo mnoštvenost stvarnosti prema Leonu Chwisteku. Jer ta stvarnost snova i mašte ne može se logizirati bez prigovora. Ja sam sestra preminule: barunica von Krmack, sa ck.

LEON:

Ja, koji sam gotovo logizirao sociologiju, znam ponešto o tome. Teta ima potpuno pravo.

TETA:

Ne treba mi potvrda od takvih proizvoda mezalijanse kao što si ti – to jest, kao što ste Vi, gospodine Ugorski.

OSOBA:

Nimalo se ne čudim što tako mislite. Ali da ti, Leone, tako inteligentan momak – upravo sam s tobom, to jest: zbog tebe – ni to ne – u tvojem sam društvu iznutra, u drugom stanju.

TETA:

Molim, ne pravite u mojoj nazočnosti neprimjerene šale.

OSOBA (*prijeteći*):

A ja bih vama savjetovala da se smirite, jer može se pokazati da ste daleko manje stvarna nego što vam se čini. Zna li, gospodo, kako ste se tu našli?

TETA (*potpuno smetena*):

Ja, ne... Samo sam htjela... Ništa ne znam... Bojim se...

OSOBA:

Onda idite na svoje mjesto i sjedite tiho (*L e o n u.*) Užasavaš me, Leončiću, svojom umnom tupošću, posebno nakon onoga govora koji si održao na početku i koji smo odslušali iza zavjese.

LEON:

Upravo sam o tome razmišljao. I sâm sam se začudio ograničenosti svojih misli. To je utjecaj kokaina. O, nikada više neću uzeti ni mrvicu te gadosti. Da, Vi ste moja majka u svojoj mladosti. To je prvotna činjenica, koja se ne podaje daljnjoj analizi. Postojanje je tako čudnovato...

OSOBA:

Stop! Iskazuješ sklonost prema dugim govorima, a to publici dosađuje, posebno osobama koje ne posjeduju odgovarajuće kvalifikacije za razumijevanje tvojih misli. Moram ti reći da su tvoje ideje genijalne – govorim o društvenim koncepcijama. Da su ranije postigle uspjeh sve bi krenulo drukčije.

LEON:

Tješite me, mama. Pa ipak, to uopće ne mijenja činjenicu da tamo leži leš moje majke koju sam ubio.

OSOBA:

Dosta – želim ti predstaviti oca kojega zapravo nisi upoznao. Objesili su ga kad si imao tri godine. Sigurno ga se ne sjećaš. Albert (*to ime izgovara na francuski način*) – tvoj sin, Leon.

NEPOZNATI: WOJCIECH (ALBERT) UGOROWSKI:

Ti si super momak, Leone. Volim te i uvijek sam te volio, čak i kad si još bio šmrkavac. Znao sam da ćeš postati svoj čovjek.

LEON:

Baš naprotiv, oče, sve je otišlo davnoga. Majku sam odveo u smrt, a moje ideje su previše – kako da to kažem bez pretjerivanja...

ALBERT (*izgovarajući na francuski način*):

No, no – ne glumi. Ti si genij veći od mnogih umjetnika, pronalazača, tehničara, proroka i osnivača novih religija.

LEON:

Ali kada mi se ništa ne ostvaruje, ništa se ne...

ALBERT:

Ma kakvi, baš naprotiv. Loše si informiran. Preuzeo sam svu tvoju korespondenciju koja se skupljala već duže vrijeme. Kod nas postoji već tridesetak društava nove organizacije inteligencije, ali ne u stilu mlitave demokracije i poživotinjenja, nego sasvim prema tvojoj brošurici – ne govoreći o inozemstvu.

LEON:

Da – to je jedino moje djelo. Trideset šest stranica.

ALBERT:

Upravo je u tome cijeli čar. Na trideset šest stranica napraviti najveću kašu na svijetu još od vremena francuske revolucije. Evo ti novine: Urugvaj, Paragvaj, Honduras, Filipini, Japan – sveukupno, što ti srce poželi. Stekao si svjetsku slavu. Prezime Ugorski uništilo je sve slavne, i to ne posredstvom glupe umjetnosti i znanosti, odnosno zločina, nego rješenjem problema čitava čovječanstva. To je veliko djelo. Leone, ponosim se tobom.

Tapša ga. L e o n pregledava papire i pisma. Iznenada baca sve to na pod i udara nogom, a ispod miške vadi pletivo.

LEON:

I to sada, kad je majka mrtva! Čak se ni time ne može utješiti. Dovraga – kakva fatalna meزالijansa! Mogao sam davno umrijeti i ne imati čak ni to zadovoljstvo. Sve je svinjarija. Vi se barem premještate u vremenu – ja ne mogu.

OSOBA:

Zaboravljaš da ja je s a m tvoja majka. Ja se svemu tome ludo veselim. Sve ti opraštam.

LEON:

Da, ali tamo leži leš koji mi više ništa ne može oprostiti. O Bože, Bože! Evo, to je pletivo pri kojemu je, siročica, izgubila oči! A sve što je čitav život govorila bilo je sračunato na to – znam: i mimo volje – da ja ne preživim njezinu smrt. Slomljen sam. Sjećam se svake njezine riječi i svaka me njezina riječ boli kao milijun tumora na mozgu i ne znam što bih dao u ovome trenu: čitavu slavu, sav ponos zbog realizacije moje koncepcije – dao bih ne znam što, sve je premalo – samo kad bih mogao povući makar jednu malenu lošu riječ koju sam joj rekao, makar jednu sićušnu misao kojom sam je povrijedio. (Plače.) Vi ne znate što je to tako odvratna grižnja savjesti. Ja to neću preživjeti.

OSOBA: Ako mi ne želiš vjerovati, ništa ti neće pomoći. Protiv tvrdoglavosti nema lijeka.

L e o n prilazi lešu, stavlja mu pletivo u ruke i pada na koljena, jecajući.

LEON:

Bu u uuu buu uuu... ...

OSOBA:

Dopusti, Leončiću, dokazat ću ti da je ovaj leš lažan. To je samo maneken. Općenito, čitava ova stvar – mi y *compris* – sjajno je aranžirana, samo ne znamo tko je to učinio. Ali ovo nije ništa više od čiste forme stanovitih događaja, zamrznutih u beskonačnosti Postojanja.

Želi ponovno pokrenuti leš. L e o n skače i govori još uvijek jecajući.

LEON:

Da se niste usudili dotaknuti je. To bi bilo strašno svetogrđe. Molim vas, idite. Ostavite me nasamo s njom.

ALBERT:

Ostavi je, Nina. I njega ostavi na miru. Neka se isplače. Isplači se kako valja, moj dječake – bit će ti lakše.

OSOBA:

Imaš pravo, Alberte. Možda ga izliječi, kad sve to sâm proživim.

LEON (*očajnički i u suzama*):

Ni ja nisam ništa razumio, ne. Ali s druge strane: da li bih bio upravo ovaj ovdje da nisam kroz sve to prošao? Morao sam. Birao sam tobože unosna zanimanja uz koje bih se mogao intelektualno odmarati i skopljati snagu za daljnja promišljanja. Ali da se zainatim svom snagom volje, mogao bih i pošteno raditi, i ono napraviti. Dvadeset sedam godina uzdržavala me je pletenjem, a onda sam ja nju dvije godine, čineći svinjariju za svinjarijom, odmora radi! O Bože, Bože, kakva me strašna kazna snašla. Oh, kad bi ona bila kao mama (*pokazuje na O s o b u*) sve bi bilo drukčije.

OSOBA:

Ne budi prezajajljiv. Ona je bila stara – a ja sam mlada. Nemam još nikakvih iskustava.

LEON:

Moja nesretna starica! Sada joj više ništa ne može pomoći. Ah, kakav sam podlac bio, kakav podlac!

Plače.

ALBERT:

Ja sam se u njemu malo razočarao. On tobože žali majku, dok se u biti raznježuje nad samim sobom. Stanje je teško. Mislio sam, sudeći po njegovim idejama i ponašanju one večeri – sve sam promatrao kroz jednu pukotinu – da je on snažan čovjek. Ali ta marmelada daje se razmazati nekim glupim grižnjama savjesti, dok mu se lopatom u glavu ubacuje i dokazuje da je ne bi trebao imati. Leone, posljednji ti put govorim: uzmi stvar u svoje ruke, pati, ali iz te patnje napravi, fabriciraj novu silu. Leone, no! Glavu gore. Što je bilo, bilo je. Njoj, umrloj, učinio bi najveće zadovoljstvo kad bi sada pljunuo na sve to i počeo sasvim iznova.

LEON:

Znam – imate pravo, oče. Ali što bih ja trebao započeti?

ALBERT:

Čeka te borba. Još nije sve napravljeno. Moraš dovršiti djelo. Putovanja po cijelom svijetu, predavanja, konferencije i organizacija – općenito izvršna razina.

Veliko djelo tek se začinja. Cijelo čovječanstvo na to čeka.

LEON:

Oče, zar Vi mislite da je mene briga za to čovječanstvo? Dao bih ga za jedan trenutak života jadne mame i za to da više ne činim te svoje svinjarije.

ALBERT:

O – stanje je teško. Pričekajmo.

Prilazi im stari P l e j t u s.

PLEJTUS:

A, a – što li je snašlo dragog gospodina Leona. A, a! A kažu da ste svjesno davali majci da pije i morfinizirali je kako bi što prije umrla. Možda je to bilo podsvesno – ne znam. Danas postoje takve teorije...

LEON (*brzo izvlači revolver i puca u P l e j t u s a*):

Lažeš, glupi gade! Bio sam samo predobar za nju. Znao sam da ju je to tješilo.

P l e j t u s pada.

ALBERT:

Bravo, Leone, počinješ pomalo vraćati ravnotežu.

LEON:

A Vi me počinjete dovoditi do ludila, oče! Od Vas sam naslijedio sve te krasne sklonosti. Objеšenjak, dovraga, brazilski razbojnik i ubojica. Zbog Vas sam postao špijun i svodnik.

ALBERT:

Uuu – Leončiću, počinješ mi se sve manje sviđati. To više nije fino. To je pomalo u stilu pokojne mame: sviliti krivicu na mene za sve tvoje mane. No tu manu naslijedio si po majci.

LEON:

I ovo huljstvo naslijedio sam po vama. Ako još riječ pismete, oče, ustrijelit ću Vas kao psa.

OSOBA:

Ostavi ga na miru, Alberte, on je ludo iznerviran, a ja sam u drugom stanju i ne podnosim nikakve svađe u svojoj prisutnosti.

Prilaze im: L u c y n a i B u s z k i.

BUSZKI:

A što se tiče te špijunaže, nemojte da Vas muči ikakva grižnja savjesti. Stvar nije otkrivena i tragovi su izbrisani. Zaradili ste nešto novaca, a štete za državu

nema, jer smo i njih malo navukli. Imali su glupe agente i to je sve. Sami su si krivi.

LEON:

Dobri Mordel. Znae da ste me Vi najviše utješili.

Tapša ga.

LUCYNA:

Gospodine Leone: ni ja Vas nizašto ne krivim. Puno sam patila zbog Vas. Naučili ste me što je to ljubav – ona posljednja, istinska. Ali više od svega naučili ste me to da je ne valja prljati. Međutim, sav novac ćete mi vratiti, jer ćete sada biti bogati.

LEON (*ljubeći joj ruku*):

Zaista ne znam kako da Vam zahvalim, gospođo Lucyna. Da, naravno – sve ću Vam vratiti. Međutim, to je velik novac. Trajat će to nekoliko godina, u ratama...

Ljubi joj još jednom ruku, a ona njega u glavu. Prilazi Z o f i a – iza nje ljubavnici.

ZOFIA:

No – ako se tako sa svima miriš, možda bi se htio i sa mnom pomiriti, Leončiću. Ako želiš, možemo isključiti erotske odnose i dalje živjeti kao par prijatelja, koje povezuje jedino ideja. Ja ću ti i dalje pomagati. Najzad vjeruješ u moju iskrenost što se tiče intelektualnih pitanja, a u ono si me zapravo sam gurnuo. Ali ja te ni za trenutak nisam prestala voljeti.

LEON:

No, da – gurnuo sam te u to svjestan stanovitih sklonosti s tvoje strane. Bez toga to se ne bi dalo provesti. Dobro – mirim se s tobom, ali moram srediti stvari s ovom gospodom. To će biti simboli – simbolički ću u njihovim osobama ubiti sve tvoje ljubavnike. Sigurno se ne sjećaš koliko si ih imala.

Puca u de La Tréfoillea i de Pokoryu. Gospoda se strovaljuju na pod.

ALBERT (*O s o b i*):

Znaš što, Nina? Hajdemo odavde. Jer kad se on zajuri postrijeljat će nas sve kao patke.

DOROTA (*prilazeći*):

Lako je tako reći: „Hajdemo odavde“ – ali kako? Nema ni vrata ni prozora, niti itko zna – pitala sam sve – kako smo ovdje dospjeli.

Sa stropa, malo zdesna, spušta se golema, crna, sjajna

cijev, široka jedan metar, s kukama, poput tvorničkog dimnjaka. Otvaraju se vratašca sa stražnje strane cijevi i odatle izlazi Teletinowicz, a iza njega šest Radnika, crno odjevenih. Cijev se spušta ravno u jamu i iz nje ispuzuju navedeni.

TELETINOWICZ:

Dobra večer, gospodo.

ALBERT:

Najzad imamo komunikaciju sa svijetom. Kako ste tu dospjeli, gospodo? Ima li kakva izlaza?

TELETINOWICZ:

Ma kakvi. I mi sjedimo u ovoj cijevi sve od početka, ni mi ne znamo kako smo se u nju uvalili. Ja sam direktor Teletinowicz. Tamo gore su aparati. Vrlo složen stroj, ali superiška, kažem vam – stroj za konačno isisavanje leševa majki nedosisanih od jedinaca. Pokojnu gospođu Ugorowsku stariju odmah ćemo priključiti na aparat. Tamo gore je i inženjer i dvadeset ljudi i navodno ni oni ne znaju kako su ovamo dospjeli. Slušali smo njihov razgovor preko zida, ali oni nisu čuli ništa od onog što smo im govorili.

LEON:

Ne – to su već neukusne šale, moj gospodine. Sve je to u redu, ali ne treba pretjerivati.

Cijev se podiže uvis: R a d n i c i stoje u redu zdesna.

TELETINOWICZ:

Eto ti sad! Sad se više nikad nećemo odavde izvući. No leševi su već tu. Vaša krv, gospodine Alberte (na francuski način) Ugorowski. Sinčić se uvrkao na oca.

LEON:

A tebi ću dati po labrnji zbog tog glupog brbljanja. (Udara s takvom snagom Teletinowicza po gubici da je ovaj pao koliko je dug i leži kao mrtav.) Ah! Zašto ja sve to radim?! Može li to ikako pomoći mojoj jadnoj starici?! I taj se vol još usudio izvoditi tu nekakve šale! A, gad! Bože, Bože! Preda mnom nema više ničeg, osim muke.

OSOBA:

A meni je svega dosta: svih tih vaših ubojstava, te pucnjave, tog brbljanja, svih tih bezvezarija, tučnjava, duhovne mizerije, svog tog psihološkog prćkanja po ustajalim crijevima. Ja hoću živjeti. Leone: gledaj! Sve je to jedna velika prijevarena. (Prilazi lešu, hvata ga za

kosu i izvlači drvenu glavu s prilijepljenim dronjcima ispunjenim slamom.) To nije nikakav leš, nego maneken. Glava je od drveta. (Baca glavu na zemlju; tupi udarac drveta.) Uostalom, napravio ju je neki sposoban kipar. Imam dojam da je to radio ili Zamoyski ili Arhipenko⁹ – unatoč svom naturalizmu i sličnosti. A te ruke su gipsane – neki stari odljev iz škole za drvenu industriju. Ostalo su kućine.

Razbacuje po podu čitavu lešinu: sijeno, krpe itd. Otkida crnu plahtu kojom je sve to bilo prekriveno, i nju baca na pod.

LEON (prestravljen):

Aaa! Aaa! To je užasno! Kako ću ja sada živjeti?! Još gore, još gore – kako ću ja sada umrijeti?! Sve ste uništili! Aaa! Aaa! Aaa!

OSOBA:

Hajdemo odavde, Alberte – hajdemo svi odavde. Izdrži li, bit će jak. Ako ne – neka ga vrazi nose – i tako je napravio svoje. Njegove su ideje već puštene i ništa ih neće zaustaviti. I ovo je besmislica, s tom sobom bez izlaza. Kladam se da tu postoje neka vrata iza ovih stolica. (Ide ravno pred sebe razbacujući stolice. T e t a ustaje. Svi – uz iznimku nepomičnih R a d n i k a i leševa – idu za O s o b o m. Ona opipava zidove.) O – postoje skrivena vrata, evo dugme.

Pritišće. Vrata à deux battants¹⁰ rastvaraju se. Vidi se proljetni pejzaž s planinama, preliven suncem. U sobi se svjetlo gasi i postaje crvenkasto. Svi izlaze kroz vrata. U trenutku izlaska posljednjeg crna se zavjesa spušta. L e o n čitavo vrijeme stoji s rukama upletenim u kosu i izbečenih očiju. Kad se zavjesa spusti, L e o n se baca na koljena, skuplja razbacane ostatke manekena M a j k e i pritišće ih na prsa, pužući na koljenima po podu.

LEON:

Aaa! Sada sam ostao bez ičega. Uzeli su mi čak i grižnju savjesti! Uzeli su mi moju patnju!! Nema više ničega, ničega, ničega! Samo te nesretne uspomene! Aaaa!

RADNIK S DESNOG KRILA REDA RADNIKA:

No a sada, gospodo: maleni linč u ime mlitave demokracije.

Svi se bacaju na L e o n a, odvajaju ga od ostataka manekena i počinju gušiti, povlačeći ga u smjeru jame u

koju se spuštala cijev. Udaraju ga tamo, skrivajući u potpunosti od publike, i odguruju u jamu.

RADNICI:

O, tako, o tako, o tako, o taataaako!

Podižu se i teško dišu. Od L e o n a nema ni traga. Cijev se brzo spušta prema dolje. R a d n i c i stoje pored njezinih vrata u redu i počinju ulaziti jedan iza drugog. T e l e t i n o w i c z se malo prevrće, besmisleno mumljajući. Za to vrijeme zavjesa se polagano spušta.

Zavjesa

SVRŠETAK

13. prosinca 1924.

Preveo s poljskog Dalibor Blažina

¹ Mieczysław Szpakiewicz (1890. – 1945.), kazališni redatelj i direktor. Za vrijeme njegove uprave Gradski teatar u Toruńu postavio je dva Witkiewiczova komada, *U maloj kuriji* (*W małym domku*, 1923.) i *Ludaka i opaticu* (*Wariat i zakonnica*, 1924.), pri čemu je ovaj drugi režirao sam Szpakiewicz. G. 1927. režirao je u Łodzi i komad *Persi Zwyerzontkowskaja* (*Persy Zwierzontkowskaja*) (op. prev.)

² Neologizam, od fr. *jouisseur* – pohotnik (op. prev.).

³ *Almanach de Gotha* – almanah koji izlazi od 1763. godine (s prekidom od 1945. – 1998.) na njemačkom, francuskom i engleskom jeziku i sadrži informacije o europskim kraljevskim i aristokratskim rodovima.

⁴ Wilhelm II. (1859. – 1941.), njemački car; Erich Ludendorff (1865. – 1937.), njemački general (op. prev.).

⁵ Leon Chwistek (1884. – 1944.), poljski slikar, filozof, matematičar, teoretičar umjetnosti, vođa slikarske skupine formista. Prijatelj iz djetinjstva, suradnici u ranim avangardnim previranjima, Witkiewicz i Chwistek razili su se u filozofskim shvaćanjima: dok je Chwistek zagovarao tzv. teoriju mnoštvenosti stvarnosti, Witkiewicz mu je oponirao vide-njem bitka kao „jedinstva, premda dvojnog“ (op. prev.).

⁶ *Freifrau* (njem.) – barunica.

⁷ Namjerno izokrenuta imena francuskih filozofa Alfreda Fouilléa (1838. – 1912.) i njegova učenika Jeana Marie Guyaua (1854. – 1888.).

⁸ Opća ontologija – Witkiewiczev naziv za vlastitu ontološku koncepciju, izloženu u filozofskim djelima, kao što su npr. *Pojmovi i tvrdnje implicirane pojmom Postojanja* (*Pojęcia i twierdzenia implikowane przez pojęcie Istnienia*, 1935.) (op. prev.)

⁹ August Zamoyski (1893. – 1970.), kipar, Witkiewiczev prijatelj, zajedno su izlagali na izložbi formista u Krakovu 1919. godine; Aleksander Arhipenko (1887. – 1964.), kipar ukrajinskog porijekla, djelovao u Sjedinjenim Američkim Državama.

¹⁰ *à deux battants* (fr.) – širom